

Eskilstuna – En FriStad för kvinnor

Handlingsplan och kunskapsöversikt 2015-2017

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2014, § 236

Innehållsförteckning

DEL 1: HANDLINGSPLAN 2014-2017.....	4
FÖRORD.....	4
INLEDNING.....	5
Ett styrdokument för hela kommunkoncernen.....	5
Läsanvisning.....	5
Arbetet med revideringen och uppföljningen av den tidigare planen.....	5
Handlingsplanens fokus: mäns våld mot kvinnor.....	6
Förebyggande arbete inklusive arbete för förändring av maskulinitetsnormer.....	7
Handlingsplanens koppling till andra planer, strategier, processutvecklingsarbetet och det ordinarie arbetet i samtliga verksamheter.....	9
VISION, MÅL OCH ÅTGÄRDER 2015-2017	11
Indikatorer.....	19
ESKILSTUNA KOMMUNS ARBETE MOT MÄNS VÅLD MOT KVINNOR.....	20
Förebyggande arbete	20
Verksamheter inom Eskilstuna kommun med specialuppdrag och specialistkompetens inom området mäns våld mot kvinnor	21
Samverkan med andra aktörer.....	22
Mycket händer och kunskap utvecklas om mäns våld mot kvinnor	23
DEL 2: KUNSKAPSÖVERSIKT.....	24
Nationellt och internationellt perspektiv.....	24
Svensk lagstiftning.....	26
Definitioner av mäns våld mot kvinnor och våldets olika uttryck.....	27
Könsmaktperspektivet.....	29
Våldets normaliseringsprocess vid våld i nära relation.....	30
Det könsrelaterade våldets omfattning - statistik.....	32
Särskilt utsatta/sårbara grupper	34
Barn som bevittnat/upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna.....	34
Kvinnor med funktionsnedsättning.....	37
Kvinnor över 65 år	38
Unga kvinnor	39
Kvinnor med anknytningsfall och papperslösa kvinnor	40
Kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem.....	42
Hemlösa kvinnor.....	43
Hedersrelaterat våld och förtryck	45

Gift mot sin vilja.....	47
Kvinnlig könsstympling.....	51
Prostitution och människohandel för sexuella ändamål.....	53
KÄLLFÖRTECKNING/REFERENSER.....	55
Skriftliga källor.....	55
Elektroniska källor	57

DEL 1: HANDLINGSPLAN 2014-2017

FÖRORD

Mäns våld mot kvinnor är den yttersta formen av ojämställdhet och ska upphöra.

Att bekämpa mäns våld mot kvinnor är ett av Sveriges fyra nationella jämställdhetspolitiska mål. Eskilstuna kommun har som målsättning att vara en av Sveriges mest jämställda kommuner. I det arbetet ingår ett ambitiöst och omfattande arbete för att stoppa mäns våld mot kvinnor, vilket slås fast i denna handlingsplan.

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem, ett omfattande folkhälsoproblem, och ett demokratiproblem. Mäns våld mot kvinnor kränker kvinnors och barns mänskliga rättigheter.

Mäns våld mot kvinnor är en fråga som berör samtliga förvaltningar och bolag i kommunkoncernen. De kommunala verksamheterna, inte bara socialtjänsten, möter dagligen kvinnor och barn som utsätts för våld, samt män som utövar våld. Eftersom Eskilstuna kommun är Sörmlands största arbetsgivare finns med säkerhet även utsatta kvinnor och våldsutövande män bland våra anställda. Kunskap om mäns våld mot kvinnor behöver därför finnas i alla kommunala verksamheter. Kunskap om mäns våld mot kvinnor behöver givetvis finnas även hos privata företag, organisationer och föreningar och bland kvinnor och män, flickor och pojkar som lever och verkar i Eskilstuna kommun.

Eskilstuna kommun tar sitt fulla ansvar för att på olika sätt stödja kvinnor och barn som blivit utsatta för eller bevittnat våld. Kommunen främjar de krafter som arbetar för att stötta kvinnor som vill och kan ta sig ur situationen. Barn som upplever våld bland närstående vuxna är en särskilt sårbar grupp. Vi möter dessa barn i alla kommunala verksamheter. Samtidigt ger vi stöd till män som slår för att de ska upphöra med detta destruktiva och skadliga beteende.

Men för att verkligen få stopp på mäns våld mot kvinnor behöver stora insatser göras för att våld aldrig ska uppkomma. Denna handlingsplan har därför ett förstärkt fokus på det våldsförebyggande arbetet. I det arbetet har förskolan, skolan och andra kommunala verksamheter som möter barn och ungdomar ett extra stort ansvar.

”Eskilstuna – en FriStad för kvinnor” är det styrdokument som ska vara vägledande för arbetet mot mäns våld mot kvinnor under åren 2015-2017. Dokumentet består av en handlingsplan med fem övergripande mål. Samtliga förvaltningar och bolag ska utarbeta egna handlingsplaner för arbetet, som kommer att följas upp årligen.

”Eskilstuna- en FriStad för kvinnor” antogs i november 2014 av ett enigt kommunfullmäktige. Beslutet föregicks av en remissomgång till samtliga nämnder och bolag, samt externa samverkanspartners som alla bidrog med konstruktiva förslag och idéer. Handlingsplanen har därmed ett starkt stöd i kommunen. Det känns väldigt bra inför det fortsatta arbetet med att förverkliga målen och implementera arbetet mot våld i vardagsarbetet i alla kommunala verksamheter. Vi har tillsammans ett viktigt och nödvändigt arbete framför oss för att förverkliga målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Jimmy Jansson (S)

Maria Chergui (V)

Kommunstyrelsens ordförande

Ordförande i jämställdhetsutskottet

INLEDNING

Ett styrdokument för hela kommunkoncernen

Eskilstuna kommuns handlingsplan *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor 2014-2015* är ett styrdokument för hela kommunkoncernen. Den ska så långt som möjligt tillämpas även i uppdrag som kommunen ger andra organisationer. Handlingsplanen ersätter den tidigare rapporten *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor* som antogs av kommunfullmäktige den 29 november 2007.

Handlingsplanen syftar till att ange den övergripande inriktningen för kommunens arbete mot mäns våld mot kvinnor. Den presenterar på ett samlat sätt kommunens vision och målsättningar för arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Vidare beskrivs på koncernövergripande nivå vilka insatser som ska göras, hur arbetet ska bedrivas och utvecklas under perioden 2015-2017. Handlingsplanen omfattar frågor om våldsförebyggande arbete, bemötande, stöd och service till våldsdrabbade kvinnor och barn, samt våldsutövande män. Arbete med attitydpåverkan och kunskapsförhöjande insatser riktade till såväl anställda som invånare i Eskilstuna kommun ingår också. Planen berör även arbetsgivarperspektivet i frågor om mäns våld mot kvinnor. Under den tid planen är giltig kommer särskilt fokus att läggas på det förebyggande arbetet och på att utveckla kunskaper i organisationen om arbetet med mäns våld mot kvinnor ur barnets perspektiv.

Handlingsplanen uppmärksammar alla nämnder och bolag på att de i egenskap av både tjänsteleverantör och arbetsgivare har ett ansvar för att våga se, fråga och agera när misstanke om mäns våld mot kvinnor förekommer.

Handlingsplanen ska implementeras i samtliga förvaltningar och bolags ordinarie verksamheter. Förvaltningar och bolag ska ta fram egna handlingsplaner för arbetet mot mäns våld mot kvinnor, utifrån den egna verksamhetens ansvarsområden och uppdrag.

Läsanvisning

Handlingsplanen innehåller två delar. Del 1 anger Eskilstuna kommuns vision och målsättningar för arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor. I denna del finns även angivet de uppdrag och åtaganden som olika delar av den kommunala organisationen har ansvar för att genomföra under handlingsplanens giltighetstid. Del 2 är en kunskapsöversikt inom området mäns våld mot kvinnor, som förvaltningar och bolag har nytta av när de utformar sina egna handlingsplaner. Del 2 kan användas som en första introduktion till olika kunskapsområden inom fältet mäns våld mot kvinnor. Avsnitten i del 2 kan läsas separat.

Arbetet med revideringen och uppföljningen av den tidigare planen

Enligt Eskilstuna kommuns årsplaner för 2014 och 2015 är arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor prioriterat. Nyckelgrupper som behöver mer kunskap inom området mäns våld mot kvinnor ska identifieras och ges kompetensutveckling. Kommunen har inlett ett arbete för att tillsammans med de kommunala fastighetsbolagen och de privata fastighetsbolagen skapa fler lägenheter som kan användas till våldsutsatta kvinnor och deras barn. Kvinnojouren Moa har under 2014 och 2015 fått höjt anslag från kommunen och ett arbete har inletts för att se om det är möjligt att hitta nya, mer funktionella lokaler till kvinnojouren.

Arbetet med att revidera handlingsplanen/rapporten *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor* från 2007 inleddes under 2013. Förslaget till den reviderade handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor 2015-2017* har arbetats fram av en arbetsgrupp med representanter från kommunledningskontoret, arbetsmarknads- och familjeförvaltningen, barn- och utbildningsförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen, Torshälla stads förvaltning, vuxenförvaltningen, samt Kommunfastigheter AB.

Kommunledningskontoret har varit samordnare av uppdraget. Eskilstuna kommuns jämställdhetsutskott har varit politisk referensgrupp för arbetet. Externa samverkanspartners har bjudits in till ett möte för att lämna synpunkter inför framtagandet av planen.

Arbetet inleddes med en uppföljning av den tidigare handlingsplanen. I förhållande till den tidigare handlingsplanen, läggs i nuvarande plan större fokus på våldsförebyggande arbete och mäns våld mot kvinnor ur barnets perspektiv. Uppföljningen av den tidigare handlingsplanen/rapporten finns dokumenterad i en särskild rapport.

Handlingsplanens fokus: mäns våld mot kvinnor

Handlingsplanen fokuserar på mäns våld mot kvinnor och inte enbart våld i nära relationer, även om det är en stor del av det våld som kvinnor utsätts för av män. Det viktigaste skälet till att handlingsplanen har ett bredare fokus är den kunskap som finns om att mäns våld mot kvinnor är ett omfattande strukturellt samhällsproblem och en allvarlig typ av brottslighet. Mäns våld kränker kvinnors och barns mänskliga rättigheter. Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) är mäns våld mot kvinnor ett av världens största folkhälsoproblem. Mäns våld mot kvinnor är ett demokratiproblem. De maktstrukturer som finns, kränkningar och upplevelsen av hot om våld begränsar flickor och kvinnors tillgång till det offentliga rummet, såväl det fysiska gaturummet, som utrymme i samhällsdebatten och i media, samt på virtuella communities och webbsidor.

Handlingsplanen utgår från FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor (1993) där det fastslås att mäns våld mot kvinnor utöver våld i nära relationer/inom familjen, även omfattar fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer ute i samhället inklusive våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande och hotelser i arbetet, inom utbildningsinstitutioner och på andra platser, handel med kvinnor och tvångsprostitution.

Våld i nära relationer är som sagt ovan en stor andel av det våld som kvinnor drabbas av. Generellt kan man säga att män misshandlas och utsätts för våld i den offentliga miljön, av en okänd gärningsman. Kvinnor blir utsatta för våld i hemmet, av en man som hon har eller har haft en kärleksrelation till. Detta går även att utläsa i statistiken över anmälda brott. Sverige har, som ett av få länder i världen, en särskild lagstiftning gällande mäns våld mot kvinnor i nära relationer, kvinnofridsbrottet (se vidare nedan, avsnittet Svensk lagstiftning). Arbetet mot mäns våld mot kvinnor i nära relation kallas även för arbete för kvinnofrid.

Eskilstuna kommun ställer sig bakom Per Isdals definition av våld: ”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill... Våld är en funktionell handling, som har ett mål – att påverka andra personer. Våldshandlingen innehåller en avsändare (den som utövar våldet), en mottagare (den som våldet riktar sig mot) och ett budskap (våldet).”¹

Våldet kan ta sig olika uttryck. Det kan vara fysiskt, psykiskt, latent, sexuellt, materiellt eller ekonomiskt. Försummelse är också en form av våld, se vidare nedan i del 2 Kunskapsöversikt, avsnittet Definitioner av mäns våld mot kvinnor och våldets olika uttryck.

Det är viktigt att motarbeta allt slags våld i nära relationer, att ge stöd och hjälp till heterosexuella män, homosexuella kvinnor och män, samt transpersoner som utsätts för våld i nära relationer. Det är också viktigt att belysa att hedersrelaterat våld och förtryck inte uteslutande drabbar kvinnor och flickor, utan också pojkar och män. Men att enbart tala i könsneutrala termer om våld i nära relation,

¹ Isdal, Per (2001): *Meningen med våld*.

osynliggör det vanligaste våldet – en man som utövar våld mot en närstående kvinna. Det är därför viktigt att prata både om arbetet mot mäns våld mot kvinnor och om arbetet mot våld i nära relationer².

Våld i nära relation drabbar främst kvinnor och barn av båda könen. Barn som upplever våld i närstående vuxnas relationer betraktas enligt lagstiftningen som offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Kommunen har en skyldighet att erbjuda stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och barn.

Våldet medför stora konsekvenser för både kvinnorna och för barnen som lever i våldets närhet. Konsekvenserna blir ofta både långvariga och långtgående för kvinnorna och för barnen som lever i familjer där våld förekommer. Våldet påverkar kvinnornas livssituation när det gäller hälsa, barn/familjeliv, boende, arbetsliv, ekonomi, samt nyttjande av samhällets resurser och stöd. Forskning visar att kvinnor utsatta för fysiskt eller psykiskt våld, samt barn som lever i familjer där våld förekommer, kan uppvisa symptom för syndromen PTSD (posttraumatic stress disorder) och PTRS (posttraumatic relationship syndrome). Andra konsekvenser av våld är rädsla, depression, psykosomatiska problem, koncentrationsproblem och egna vålds- och beteendeproblem.

Medvetenhet om att våld kan vara en orsak till kvinnors och barns skador, ohälsa, svårigheter i arbetslivet/skolan, i föräldrarollen, med ekonomi eller andra problem behöver finnas överallt i den kommunala organisationen.

Mäns våld mot kvinnor leder till höga kostnader, för kvinnorna och barnen, samt för samhället. Det är svårt att beräkna de exakta ekonomiska kostnaderna för våld mot kvinnor, bland annat för att kostnaderna sällan särredovisas samt att de drabbar olika instanser i samhället såväl som enskilda personer. Men enligt Sveriges kommuner och landsting (SKL) är kostnaderna höga³. Kostnaderna är både direkta och indirekta. De direkta kostnaderna inkluderar bland annat värdet av materiella saker och tillhörigheter, hjälp och stöd till våldsutsatta kvinnor, rättshandlingar och straff för förövarna, samt förebyggande arbete. Till indirekta kostnader räknas bland annat inkomstbortfall, nedsatt arbetsförmåga, sjukvård och ökade kostnader till följd av psykiskt lidande, depression, ångest och självmord. De direkta kostnaderna faller i störst utsträckning på samhället, medan de indirekta kostnaderna faller på såväl samhället som på de våldsutsatta kvinnorna och barnen.

Med anledning av det som konstaterats ovan i detta avsnitt, är de främsta målgrupperna för den här handlingsplanen kvinnor och barn. Men våldet medför också stora konsekvenser för männen som utövar våld. Handlingsplanen har därför även män som utövar våld mot kvinnor som målgrupp.

Förebyggande arbete inklusive arbete för förändring av maskulinitetsnormer

Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor omfattar en rad förebyggande åtgärder och aktiviteter, såväl primär- som sekundärprevention.

Primärprevention är insatser som vänder sig till befolkningen generellt för att våld inte ska uppstå. Det handlar om att stoppa våldet i sig och att minska antalet nya fall av våld mot kvinnor. Det handlar om ett jämställdhetsarbete med målet att flickor och pojkar, kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor är tätt sammankopplat med kommunens arbete för jämställdhet, eftersom jämställdhet är en förutsättning för att vi ska nå målet om ett samhälle där mäns våld mot kvinnor har upphört. En särskilt viktig del i

² Sveriges kommuner och landsting: *För kvinnofrid – mot våld i nära relationer. Positionspapper.* (2013)

³ Sveriges kommuner och landsting: *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner.* (2009)

detta arbete handlar om att förändra normer kring maskulinitet, makt och våld och förstärka den alternativa maskuliniteten som baseras på bilden av den nya, jämställda, mannen.

Sekundärprevention omfattar insatser som riktas till specifika grupper med gemensamt behov eller gemensamma problem, för att förhindra våldsutövning och vidare utsatthet för våld. Det handlar om skydds- och stödåtgärder för våldsutsatta kvinnor och deras barn för att få slut på pågående våld och hindra ytterligare utsatthet. Det kan också handla om att öka kvinnors maktresurser och medvetande mot våld, vilket minskar deras beroende av den våldsamme mannen. Vidare handlar det också om att stärka kunskapen hos professionella och allmänhet för att fler ska förstå att våld mot kvinnor inte är en ”privat” fråga, utan en brottslig handling. Det är viktigt att fler känner igen varningstecknen på att våld är på väg att utvecklas i en relation, men även generellt i samhället och i olika kommunala verksamheter, samt att fler våldsutsatta kvinnor och deras barn får ett korrekt bemötande, rätt hjälp, stöd och omhändertagande. Ju fler som känner till våldets uttryck och konsekvenser, desto fler lär sig se, våga fråga och ingripa vid misstanke om mäns våld mot kvinnor⁴.

En viktig del i det primärpreventiva arbetet handlar som sagt om att förändra normer kring maskulinitet kopplat till makt och våld. Det handlar om att arbeta med att förändra vilka egenskaper och ideal som kan kopplas till manlighet och maskulinitet. Manlighet och kvinnlighet, eller med andra ord det sociala könet (genus), konstrueras av oss alla i mellanmänskliga relationer och i ett samhälleligt sammanhang. Enligt Yvonne Hirdmans teori om genussystemet⁵ hålls det som betraktas som manligt respektive kvinnligt isär, och det kvinnliga/feminina är underordnat det manliga/maskulina.

Att majoriteten av våldet begås av pojkar och män betyder inte att män, av naturen, är mer våldsamma än flickor och kvinnor. Omfattningen av våld säger mer om hur nära sammankopplat våld är med maskulinitetsskapandet⁶.

Inom maskulinitetsforskningen har många forskare uppmärksammat kopplingen mellan maskuliniteter och våld. Våld, eller potentialen för att ta till våld, kan framförallt för pojkar och män vara ett sätt att konstruera manlighet, något som görs både individuellt och i grupp. Rädslan för manlig homosexualitet har central betydelse för konstruerandet av manlighet. Tuffhet och aggressivitet som tecken på manlighet är värderingar som inte enbart finns i gäng och brottsliga miljöer. Studier av mobbing och trakasserier i skolor och liknande miljöer har visat att maskulinitetskonstruktioner också har betydelse för dessa händelser⁷. Forskningen visar att framförallt unga män har normaliserat olika former av våld som en självklar del av samvaron med andra jämnåriga män. Vidare finns det forskning om ungas arbetsmiljö i skolan som visar att sexuella trakasserier har normaliserats till den grad att eleverna inte längre definierar kränkningar som trakasserier eller våld⁸.

Ungdomsstyrelsen⁹ visar i sin rapport ”Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter” (2013) att det bland unga (16-25 år) finns ett tydligt samband mellan synen på jämställdhet och maskulinitet och att ha brukat våld. Resultaten visar att det är förenat med en överrisk för våldsamt och kränkande beteende både bland killar och tjejer om de instämmer i påståenden om stereotypa könsroller och i stereotypa beskrivningar av maskulinitet och feminitet.

⁴ Sveriges kommuner och landsting (2009).

⁵ Hirdman (1998): *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*.

⁶ SOU 2014:6: *Män och jämställdhet*.

⁷ Ungdomsstyrelsen (2014): *Grupper, maskuliniteter och våld*.

⁸ SOU 2014:6: *Män och jämställdhet*.

⁹ Numera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF).

I det våldsförebyggande arbetet som innebär ett ifrågasättande av maskulinitetsnormer behöver man dock beakta att det inte finns någon enhetlig maskulinitets- eller femininitetsnorm. Maskulinitets- och femininitetsnormer behöver diskuteras och arbetas med utifrån ett intersektionellt perspektiv som samtidigt beaktar olika maktordningar bland annat social klass, etnicitet, ålder, genus, religiös tillhörighet, sexuell läggning och funktionsförmåga, eftersom det inom olika grupper kan råda olika manlighets- och kvinnlighetsideal. Män som brukar våld mot kvinnor finns i alla socialgrupper, åldrar, har alla typer av etnisk bakgrund, trosuppfattningar och så vidare. När det gäller mäns våld mot kvinnor i nära relationer kan det kunskapshöjande och normkritiska arbetet med maskulinitetsskapande leda till att fokus kan vridas från frågor om Varför går hon inte? till Varför slår han?

Handlingsplanens koppling till andra planer, strategier, processutvecklingsarbetet och det ordinarie arbetet i samtliga verksamheter

Personal inom hela den kommunala verksamheten, inte enbart socialtjänsten, möter dagligen eller regelbundet våldsutsatta kvinnor och barn. Mellan 25 000 och 30 000 anmälningar om misshandel mot kvinna (18 år och uppåt) görs årligen i Sverige. 85 procent av de som misstänks för detta brott är män. Undersökningar visar att vart tionde barn i Sverige upplever våld i nära relationer varje år, se vidare nedan i del 2 Kunskapsöversikt. Detta ger kommunen en unik möjlighet och ett särskilt ansvar att uppmärksamma våldet och erbjuda stöd, skydd och behandling, antingen ur verksamhets- eller arbetsgivarperspektiv. Arbetet mot mäns våld mot kvinnor och för kvinnofrid är ett eget verksamhets- och kompetensområde som ska vara del av det ordinarie arbetet integrerat i alla lokala verksamheter¹⁰.

Handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor 2014-2017* och arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor har bland annat kopplingar till:

- Arbetet med att förverkliga Eskilstunas vision 2020.
- Strategiska målsättningar inom områdena Attraktiv stad, Social hållbarhet och Attraktiv arbetsgivare, i Strategisk plan 2012-2015.
- Arbetet med jämställdhet i utåtriktad verksamhet, där Eskilstuna kommuns undertecknande av CEMR-deklarationen¹¹ och målsättningarna i handlingsplanen *På spaning efter jämställdheten 2011-2015* är vägledande.
- Eskilstuna kommuns arbete med jämställdhet ur arbetsgivarperspektiv.
- Arbetet i samtliga sju övergripande verksamhetsprocesser och stödprocesserna.

I kommunen finns flera andra koncernövergripande handlingsplaner och strategier som har bäring på arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor. Exempel på dessa är Eskilstuna kommuns handlingsplan för jämställdhet: *På spaning efter jämställdheten 2011-2015*, samt de jämställdhets- och mångfaldsplaner som samtliga förvaltningar och bolag har inom det personalpolitiska området. Vidare har till exempel *Eskilstuna kommuns handlingsplan för säkerhet, trygghet och beredskap 2014-2018*, *Strategi för ett interkulturellt Eskilstuna 2014-2018*, *Eskilstuna kommuns handlingsplan för folkhälsa 2012-2015*, samt det brottsförebyggande arbetet som bedrivs inom Trygga Eskilstuna också kopplingar till arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Arbetet som bedrivs i linje med alla dessa planer och strategier ska inte ses som isolerade öar, utan tanken är att de ska belysa och angripa området mäns våld mot kvinnor från olika perspektiv. Samverkan och samsyn mellan dessa områden leder till effektivare och mer framgångsrikt arbete mot mäns våld mot kvinnor.

¹⁰ Sveriges kommuner och landsting (2013).

¹¹ Sveriges kommuner och landsting (2009b): CEMR (Council of European Municipalities and Regions): Den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå

För att nå framgång i arbetet mot mäns våld mot kvinnor och för kvinnofrid, krävs att kommunen implementerar det arbetet i det ordinarie arbetet och kopplar ihop det med det ordinarie jämställdhetsarbetet. Övriga framgångsfaktorer är att arbetet mot mäns våld mot kvinnor sker i samverkan med andra myndigheter och organisationer, att det finns en särskild handlingsplan för arbetet, samt att chefer och medarbetare får kontinuerlig kompetensutveckling inom området¹². Handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor 2015-2017*, dess mål och åtgärder, har utarbetats i linje med ovanstående.

I Eskilstuna kommuns handlingsplan för jämställdhet, *På spaning efter jämställdheten 2011-2015*, finns kopplingen till arbetet mot mäns våld mot kvinnor genom ett särskilt mål i handlingsplanen:

”Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer ska bekämpas genom utbildningsinsatser, utveckling och kvalitetssäkrade metoder och arbetssätt till stöd och skydd för kvinnor som utsatts för våld. Insatser ska även ges till flickor och pojkar som upplever våld samt män som utövar våld.” (mål 5)

Målet har även koppling till artikel 22 i den europeiska deklARATIONEN om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå (CEMR-deklARATIONEN¹³), där det slås fast att kommunen ska arbeta för att motverka mäns våld mot kvinnor. Eskilstuna kommunfullmäktige undertecknade CEMR-deklARATIONEN 2008.

Ur arbetsgivarperspektiv finns koppling till arbetet för att motverka mäns våld mot kvinnor genom bland annat jämställdhets- och mångfaldsplanerna som samtliga förvaltningar och bolag har. I en jämställdhetsplan ska det bland annat finnas åtgärder för att förebygga sexuella trakasserier. Vidare bör chefer och HR-personal ha kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, eftersom det kan vara en orsak till återkommande sjukfrånvaro. Metodstöd för chefer, samt rutiner för att fånga upp våldsutsatta kvinnor som är anställda i Eskilstuna kommun och slussa dem vidare till relevanta stödinsatser, ska utarbetas under denna handlingsplans giltighetstid (se vidare nedan i avsnitt Vision, mål och åtgärder 2015-2017). Kommunen som arbetsgivare ska också arbeta vidare med frågan om hur vi kan fånga upp och slussa våldsbenägna män vidare till lämpliga stödinsatser. Våld i nära relation är inte ett arbetsrelaterat problem, men det påverkar både offrets och förövarens arbetsförmåga. Det är därmed ett problem för kommunen som arbetsgivare. Eftersom Eskilstuna kommun är Sörmlands största arbetsgivare bör det rent statistiskt finnas ett antal våldsutsatta kvinnor och våldsutövande män bland de anställda.

Under de senaste åren har Eskilstuna kommun börjat utveckla ett processinriktat arbetssätt. Sju övergripande verksamhetsprocesser har identifierats:

1. Värna demokrati
2. Tillgodose behovet av utbildning
3. Tillgodose behovet av vård och sociala tjänster
4. Tillgodose behovet av kultur och berikande fritid
5. Tillgodose miljö- och samhällsbyggandsbehov
6. Bedriva samhällsskydd och säkerhetsarbete
7. Främja näringsliv och arbete

¹² Sveriges kommuner och landsting (2009).

¹³ Sveriges kommuner och landsting (2009b): *CEMR (Council of European Municipalities and Regions): Den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå*

Till dessa sju har nästan lika många stödprocesser kopplats, vilka berör samtliga sju övergripande verksamhetsprocesser: Kvalitetsutveckling, Kompetensförsörjning, Ekonomi, IT-stöd, Kommunikation och Säkerhet. Arbetet pågår för att vidareutveckla de kommunala verksamheterna ur processperspektiv, i syfte att förbättra servicen till kvinnor och män, flickor och pojkar i Eskilstuna. Kommunens arbete mot mäns våld mot kvinnor går enligt denna handlingsplan att koppla till samtliga sju övergripande verksamhetsprocesser.

För att nå framgång i arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor ska därför handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor* implementeras i samtliga förvaltningars och bolags ordinarie verksamheter. Förvaltningar och bolag ska ta fram egna handlingsplaner för arbetet mot mäns våld mot kvinnor, utifrån den egna verksamhetens ansvarsområden och uppdrag (se vidare nedan, avsnitt Vision, mål och åtgärder 2015-2017). Samtliga processledningsgrupper och stödprocesser ska också implementera för dem relevanta delar av arbetet mot mäns våld mot kvinnor i sitt arbete.

VISION, MÅL OCH ÅTGÄRDER 2015-2017

Den långsiktiga visionen för Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor är att:

”Eskilstuna ska vara en FriStad för kvinnor”.

Det vill säga, ingen kvinna och inget barn, ska utsättas för våld eller hot om våld från en man.

Målen för Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor är:

1. Att arbeta för jämställdhet mellan kvinnor och män
2. Att arbeta förebyggande så att våld aldrig uppkommer
3. Att synliggöra och öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor och barn
4. Att arbeta för att alla de kvinnor och barn som utsätts för mäns våld får stöd och skydd, vård och behandling, så att de kan leva utan rädsla och själva bestämma över sina liv.
5. Att arbeta för att de män och pojkar som utövar våld hålls ansvariga för sina handlingar, samt får stöd/behandling så att de kan ta ansvar för sina problem och förändra sitt beteende.

Handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor 2015-2017* har både ett verksamhetsperspektiv och ett arbetsgivarperspektiv. Den innehåller därför målsättningar och insatser inom båda dessa områden.

I tabellen nedan redovisas **koncernövergripande mål och åtgärder för handlingsplanens giltighetstid, 2015-2017**. Under perioden kommer särskilt fokus att läggas på det förebyggande arbetet och på att utveckla kunskaper om och arbetet med mäns våld mot kvinnor, särskilt ur barnets perspektiv.

Varje förvaltning och bolag ska utifrån målen i denna handlingsplan och utifrån verksamhetens ansvarsområden och uppdrag, utarbeta en handlingsplan för den egna verksamhetens arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor. Om förvaltningen/bolaget finner det lämpligt, kan denna handlingsplans mål och åtgärder införlivas i verksamhetens jämställdhetsplaner för det utåtriktade arbetet (jämställdhetsintegreringsplanen) och jämställdhetsplanen för det interna arbetet (arbetsgivar-arbetstagarperspektivet).

De förvaltnings-/bolagsspecifika handlingsplanerna ska också utgå från kunskapsöversikten i del 2 i denna handlingsplan, samt föreslagna förbättringsområden i Sveriges kommuner och landstings

positionspapper (2013). Handlingsplanerna ska beröra både det utåtriktade verksamhetsperspektivet och arbetsgivarperspektivet. De målsättningar som formuleras ska precis som i en jämställdhets- och mångfaldsplan åtföljas av avsatta resurser i form av medel och personal, samt ha en eller flera personer som ansvariga för respektive mål. I vissa verksamheter behöver man därutöver också utarbeta och/eller revidera/vidareutveckla riktlinjer och rutiner för arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

De förvaltnings-/bolagsspecifika planerna ska vara färdiga senast i december 2015.

Förvaltningschefer och bolags-VD:ar är ansvariga för att handlingsplanerna tas fram.

Kommunledningskontoret följer upp att handlingsplanerna tas fram vid ordinarie delårs- och årsredovisningar för 2015.

Mål 1: Att arbeta för jämställdhet mellan kvinnor och män				
Delmål	Åtgärder	Ansvarig	Klart när?	Uppföljning
Fortsatt arbete med jämställdhet i utåtriktad verksamhet, enligt Årsplan, Strategisk inriktning och På spaning efter jämställdheten 2011-2015.	Egen planering/-målsättning för arbetet finns på respektive förvaltning/bolag och arbetsplats.	Samtliga förvaltningschefer och bolagschefer, samt enhetschefer i kommunkoncernen. Processledare för jämställdhet finns som stöd i varje förvaltning och bolag.	Pågår hela perioden 2015-2017.	Följs upp i delårs- och årsredovisningar som en del i verksamhetens årshjul. Respektive förvaltnings- och bolagschef ansvarar.
Fortsatt arbete med jämställdhet ur arbetsgivarperspektiv.	En plan för jämställdhets- och mångfaldsarbetet finns på varje förvaltning och bolag.	Samtliga förvaltnings- och bolagschefer.	Pågår hela perioden 2015-2017.	Följs upp i delårs- och årsredovisningar som en del i verksamhetens årshjul. Respektive förvaltnings- och bolagschef ansvarar.
Mål 2: Att arbeta förebyggande så att våld aldrig uppkommer				
Delmål	Åtgärder	Ansvarig	Klart när?	Uppföljning
Att i det utåtriktade arbetet som berör invånare, brukare och kunder, och utifrån verksamhetens uppdrag, arbeta förebyggande så att våld aldrig uppkommer.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.	Samtliga förvaltningschefer och bolagschefer i kommunkoncernen.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovisningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens

				ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).
Att ur arbetsgivarperspektiv arbeta förebyggande så att våld aldrig uppkommer.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.	Samtliga förvaltnings- och bolagschefer i kommunkoncernen.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovisningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).
Fortsätta efterfråga och uppmuntra arbete med att förebygga våld, särskilt i förskola och skola, samt i insatser för arbete och utbildning för vuxna kvinnor och män.	Frågan om förebyggande arbete tas upp vid varje dialogmöte mellan jämställdhetsutskottet och förvaltningar/bolag.	Jämställdhetsutskottet.	December 2017	
Sprida kunskap om evidensbaserade metoder, forskning om maskulinitetsnormer och lyckat arbete för att förebygga våld, till anställda inom olika typer av kommunal verksamhet.	Anordna minst ett/en kunskaphöjande seminarium/föreläsning per år om våldsförebyggande arbete och/eller hur man arbetar för att förändra maskulinitetsnormer med koppling till våld. Målgruppen för dessa seminarier/-föreläsningar är anställda inom Eskilstuna kommunkoncern.	Kommunledningskontoret tillsammans med jämställdhetsutskottet.	December 2017	Följs upp årligen av kommunledningskontoret.
Mål 3: Att synliggöra och öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor och barn				
Delmål	Åtgärder	Ansvarig	Klart när?	Uppföljning
Att i det utåtriktade arbetet som berör invånare, brukare och kunder, och utifrån verksamhetens uppdrag, synliggöra och öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor och barn.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer	Samtliga förvaltningschefer och bolagschefer i kommunkoncernen.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovis-

	och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.		Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	ningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning)
Att ur arbetsgivarperspektiv arbeta för att synliggöra och öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor och barn.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.	Samtliga förvaltnings- och bolagschefer.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovisningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).
Alla chefer inom kommunkoncernen ska nås av denna handlingsplan och avsätta tid för att ta del av dess innehåll, inklusive de delar av kunskapsöversikten i del 2 som är relevanta för den verksamhet som han/hon ansvarar för.	Handlingsplanen trycks upp och distribueras till samtliga enhetschefer inom kommunkoncernen. En kortversion av handlingsplanen tas fram. Handlingsplanen finns digitalt på internportalen och eskilstuna.se En artikel om handlingsplanen publiceras på internportalen i anslutning till att kommunfullmäktige antar den.	Kommunledningskontoret ansvarar för att handlingsplanen trycks upp, distribueras till förvaltningarna, att en kortversion av handlingsplanen tas fram, att handlingsplanen (både den långa och den korta varianten) finns digitalt och att en artikel publiceras på internportalen. Samtliga förvaltnings-/bolagschefer i kommunkoncernen ansvarar för att planen sprids till enhetscheferna.	December 2015.	Kommunledningskontoret följer upp i samband med årsredovisningen 2015.
Samtliga anställda inom	Kunskaperna kan	Samtliga	Pågår hela	Kommun-

<p>Eskilstuna kommunkoncern ska ha grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor, anpassat efter den verksamhet han/hon arbetar inom.</p> <p>De anställda som möter flickor och pojkar ska även ha grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor ur barnets perspektiv.</p>	<p>förvärvas på olika sätt, beroende på vad som passar verksamheten, se förslag nedan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ett koncerngemensamt webbaserat utbildningspaket om mäns våld mot kvinnor tas fram av kommunledningskontoret och kan användas från 1 januari 2016. 2. Denna handlingsplan och den förvaltnings-/bolagsspecifika handlingsplanen kan på lämpligt sätt distribueras till personalen och dess innehåll (inklusive kunskapsöversikten) kan diskuteras på APT eller andra lämpliga möten för personalen. 3. Deltagande i den utbildning om mäns våld mot kvinnor som erbjuds via utbildningskatalogen (se nedan). 4. Deltagande i de kunskapshöjande seminarier/föreläsningar som årligen kommer att erbjudas personal inom kommunkoncernen (se ovan). 5. Särskild utbildning eller kompetensutveckling som erhålls på annat sätt, av externa aktörer, på den egna enhetens bekostnad. 	<p>förvaltnings-/bolagschefer, samt enhetschefer ansvarar för att hans/hennes personal har för sitt arbete nödvändig kunskap inom området mäns våld mot kvinnor.</p> <p>Kommunledningskontoret ansvarar för att ta fram det webbaserade utbildningspaketet, att utbildning om mäns våld mot kvinnor erbjuds via utbildningskatalogen, samt tillsammans med jämställdhetsutskottet att seminarier eller föreläsningar om mäns våld mot kvinnor erbjuds anställda inom olika verksamhetsområden inom kommunen årligen.</p>	<p>perioden 2015-2017.</p>	<p>ledningskontoret följer upp sina ansvarsområden årligen.</p> <p>Att personalen har för sitt arbete nödvändig kunskap inom området mäns våld mot kvinnor följs upp som en del i verksamhetens årshjul. Respektive förvaltnings- och bolagschef ansvarar, enhetscheferna rapporterar.</p>
<p>Samtliga förtroendevalda inom Eskilstuna kommunkoncern ska ha grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor.</p>	<p>Samtliga förtroendevalda ska få ett exemplar av handlingsplanen och ta del av dess innehåll.</p> <p>Samtliga partier i</p>	<p>Kommunledningskontoret och respektive partis gruppledare.</p> <p>Kommunlednings-</p>	<p>Mars 2015.</p> <p>Pågår hela</p>	<p>Kommunledningskontoret följer upp årligen i samverkan med respektive partis gruppledare.</p>

	kommunfullmäktige ska erbjudas att någon gång under mandatperioden få utbildning i handlingsplanen och kunskapsöversikten.	kontoret ansvarar för att erbjuda partierna utbildningen..	perioden 2015-2017.	
Den koncerngemensamma utbildningskatalogen ska fortsätta att erbjuda fortbildning inom området mäns våld mot kvinnor minst två gånger per år.		Kommunledningskontoret, Konsult och uppdrag, samt Arbetsmarknads- och familjeförvaltningen.	Pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp årligen.
De strategiska nyckelpersoner/nyckelgrupper som identifieras under 2015 ska erhålla kompetensutveckling inom området mäns våld mot kvinnor.		Kommunledningskontoret (Demokrati och välfärd, samt och HR-avdelningen), samt respektive förvaltning/bolag.	December 2017.	Kommunledningskontoret följer upp årligen.
Kunskap/utbildning inom området mäns våld mot kvinnor, som enligt denna handlingsplan anses vara obligatorisk för hela eller delar av personalen (t ex de nyckelgrupper/-nyckelpersoner som nämns ovan) ska kunna registreras och följas upp i de interna systemen för kompetenskartläggning.		Kommunledningskontoret (HR-avdelningen)	Pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret (HR-avdelningen) följer upp årligen.
Handlingsplanen och dess innehåll ska spridas via kommunens webb och i andra lämpliga medier/sammanhang.	Handlingsplanen ska finnas tillgänglig på eskilstuna.se	Kommunledningskontoret, Demokrati och välfärd.	Juni 2015, samt kontinuerligt fram till december 2017.	Kommunledningskontoret följer upp årligen.
Informationen om Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor på www.eskilstuna.se ska utvecklas.	Informationen och strukturen på hemsidan avseende mäns våld mot kvinnor och verksamheter som arbetar aktivt med den frågan, ses över, utvecklas och uppdateras.	Kommunledningskontoret (Demokrati och välfärd) i samverkan med andra förvaltningar.	December 2015.	Kommunledningskontoret följer upp årligen.
Kunskapen om mäns våld mot kvinnor ska höjas bland kvinnor och män, flickor och pojkar, i Eskilstuna.	Minst två kunskaphöjande kampanjer/aktiviteter riktade till allmänheten genomförs under den period handlingsplanen gäller.	Kommunledningskontoret i samverkan med jämställdhetsutskottet.	December 2017.	Kommunledningskontoret följer upp årligen.

Mål 4: Att arbeta för att alla de kvinnor och barn som utsätts för mäns våld får stöd och skydd, vård och behandling, så att de kan leva utan rädsla och själva bestämma över sina liv.

Delmål	Åtgärder	Ansvarig	Klart när?	Uppföljning
Att i det utåtriktade arbetet som berör invånare, brukare och kunder, och utifrån verksamhetens uppdrag, arbeta för att alla de kvinnor och barn som utsätts för mäns våld får stöd och skydd, vård och behandling, så att de kan leva utan rädsla och själva bestämma över sina liv.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.	Samtliga förvaltningschefer och bolagschefer i kommunkoncernen.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovisningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).
Att ur arbetsgivarperspektiv arbeta för att alla de kvinnor och (deras) barn som utsätts för mäns våld får stöd och skydd, vård och behandling, så att de kan leva utan rädsla och själva bestämma över sina liv.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor. En digital verktyglåda/-ett metodstöd för chefer utarbetas och ska finnas tillgänglig på internportalen. Den ska innehålla kunskap om hur man ser tecken på våld (utsatthet och utövande) bland sin personal, samt information om hur chefen går vidare när misstanke om våld finns.	Samtliga förvaltnings- och bolagschefer. Kommunledningskontoret (HR-avdelningen och Demokrati och välfärd) i samverkan med Konsult och uppdrag, samt andra förvaltningar.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017. Verktyglådan /-metodstödet ska vara färdigt 1 januari 2016.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning). Kommunledningskontoret följer upp den digitala verktyglådan första kvartalet 2016.
Genomföra en kartläggning och analys av omfattningen av mäns våld mot kvinnor (våldsutsatta kvinnor och deras barn, samt	En kartläggning och analys genomförs.	Kommunledningskontoret och Arbetsmarknads- och familjeförvaltningen i samverkan.	December 2015.	Kommunledningskontoret följer upp i samband med årsredovisning

våldsutövande män) i Eskilstuna kommun, samt analysera hur de tjänster och den service som erbjuds dem av kommunen (och andra aktörer i samverkan med kommunen) svarar mot dessa kvinnors, barns och mäns behov (inklusive olika grupper av kvinnor, se kunskapsöversikten nedan, avsnitt Särskilt utsatta/sårbara kvinnor).				2015.
Underlätta för kvinnor som sökt skydd från våld att få tillgång till egen bostad.	Olika boendemöjligheter för våldsutsatta kvinnor ska utredas. Fortsätta dialogen med Kommunfastigheter AB, Torshälla fastighets AB och fastighetsägarnätverket.	Arbetsmarknads- och familjeförvaltningen. Kommunledningskontoret i samverkan med arbetsmarknads- och familjeförvaltningen och jämställdhetsutskottet.	December 2015. Pågår hela perioden 2015-2017	Följs upp av kommunledningskontoret i samband med delårs- och årsredovisning 2015. Följs upp årligen av kommunledningskontoret.
Mål 5: Att arbeta för att de män och pojkar som utövar våld hålls ansvariga för sina handlingar, samt får stöd/behandling så att de kan ta ansvar för sina problem och förändra sitt beteende.				
Att i det utåtriktade arbetet som berör invånare, brukare och kunder, och utifrån verksamhetens uppdrag, arbeta för att alla de män och pojkar som utövar våld hålls ansvariga för sina handlingar, samt får stöd/behandling så att de kan ta ansvar för sina problem och förändra sitt beteende.	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.	Samtliga förvaltningschefer och bolagschefer i kommunkoncernen.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan ska vara färdig senast i december 2015. Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.	Kommunledningskontoret följer upp att förvaltningar och bolag har en plan i samband med årsredovisningen 2015. Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).
Att ur arbetsgivarperspektiv arbeta för att alla de män	Egen plan och målsättning för arbetet ska finnas på	Samtliga förvaltnings- och bolagschefer.	Förvaltningens -/bolagets handlingsplan	Kommunledningskontoret följer

<p>och pojkar som utövar våld hålls ansvariga för sina handlingar, samt får stöd/behandling så att de kan ta ansvar för sina problem och förändra sitt beteende.</p>	<p>respektive förvaltning och bolag. Planen ska innehålla relevanta och uppdaterade riktlinjer och rutiner för arbete mot mäns våld mot kvinnor.</p> <p>En digital verktygslåda/-ett metodstöd för chefer utarbetas och ska finnas tillgänglig på internportalen. Den ska innehålla kunskap om hur man ser tecken på våld (utsatthet och utövande) bland sin personal, samt information om hur chefen går vidare när misstanke om våld finns.</p>	<p>Kommunledningskontoret (HR-avdelningen och Demokrati och välfärd) i samverkan med Konsult och uppdrag, samt andra förvaltningar.</p>	<p>ska vara färdig senast i december 2015.</p> <p>Arbetet pågår hela perioden 2015-2017.</p> <p>Verktygslådan /-metodstödet ska vara färdigt 1 januari 2016.</p>	<p>upp att förvaltningar och bolag har en plan.</p> <p>Arbetet enligt planen följs upp av respektive förvaltning och bolag i verksamhetens ordinarie årshjul (delårs- och årsredovisning).</p> <p>Kommunledningskontoret följer upp den digitala verktygslådan första kvartalet 2016.</p>
--	---	---	--	---

Indikatorer

För att kunna följa att arbetet mot mäns våld mot kvinnor i Eskilstuna utvecklas i enlighet med målen i handlingsplanen behöver mätbara indikatorer fastställas.

Att hitta relevanta indikatorer som mäter att det våldsförebyggande arbetet ger effekt och att omfattningen av det våld som förekommer verkligen minskar, är dock inte helt enkelt. Ett exempel på det är att det är svårt att påvisa säkra orsakssamband mellan de insatser som görs för att förebygga våld och eventuella minskningar av omfattningen av våldet. En minskning av våldet kan ha andra orsaker än att just dessa insatser genomförts. Ett annat exempel är att eftersom mörkertalet avseende våld i nära relationer är stort, är det inte säkert att en minskning av antalet anmälda misshandelsbrott mot kvinnor i nära relation indikerar att en förbättring inom området verkligen skett, det vill säga att antalet kvinnor som utsätts för våld verkligen minskat. Det kan istället peka på att anmälningsbenägenheten minskat, en utveckling som vi inte önskar. Ytterligare svårigheter är att hitta könsuppdelade indikatorer som går att följa lokalt, för Eskilstuna kommun. Vissa indikatorer som finns, till exempel inom trygghetsområdet, som skulle kunna användas baseras på urvalsundersökningar, vilket gör att de endast kan redovisas på riksnivå. Ibland är de heller inte uppdelade på kön.

Kommunledningskontoret kommer under första halvåret 2015 i samband med utarbetandet av en ny strategisk inriktning och i samverkan med förvaltningarna, fastställa relevanta indikatorer för att mäta att arbetet mot mäns våld mot kvinnor i Eskilstuna utvecklas i enlighet med målen i denna handlingsplan.

ESKILSTUNA KOMMUNS ARBETE MOT MÄNS VÅLD MOT KVINNOR

Förebyggande arbete

Arbetet mot mäns våld mot kvinnor handlar inte enbart om att ingripa när våldet är ett faktum, utan också om att förebygga att män använder våld. Det som idag kallas för förebyggande arbete handlar i stort sett om att stoppa pågående våld i nära relation, att lagföra gärningsmän och arbeta direkt med våldsutövande män, samt att stödja och skydda våldsutsatta kvinnor och deras barn. Detta arbete är både nödvändigt och viktigt, däremot är det inte ett förebyggande arbete i ordets egentliga betydelse. Det handlar främst om att ta hand om konsekvenserna av mäns våld¹⁴.

Det krävs ett våldspreventivt arbete för att förebygga och förhindra våldet i sig. Det handlar bland annat om ett aktivt jämställdhetsarbete på samhällets alla nivåer, särskilt med fokus på att förändra normer kring maskulinitet, makt och våld för att flickor och pojkar, kvinnor och män, ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv¹⁵.

Ungdomsstyrelsens rapport ”Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter” (2013) visar att det finns ett samband mellan attityder till jämställdhet och våldsutövning både bland flickor och pojkar. Risken för att utöva en våldsam eller kränkande handling är enligt rapporten högre bland dem med mer traditionella värderingar kring maskulinitet och feminitet. I studien lyfts även fram att det våldsförebyggande arbetet har stora utmaningar och dessutom ofta saknar ett genusperspektiv som behövs för att kunna adressera de viktiga frågorna som rör identitet, värderingar, normer och beteenden. För att utveckla det förebyggande arbetet krävs därför bland annat kunskap om våldets mekanismer, vilka faktorer som påverkar en individs förhållningssätt till våld och i vilka situationer som våld uppstår.

Kunskap behövs också om vad som är våld. Våld behöver ses i ett kontinuum (en glidande skala), det vill säga att det inte finns stora skillnader och abrupta övergångar mellan våldsamma och fredliga relationer. Lindrigare former av våld, som exempelvis sexistiska trakasserier och mobbning, möjliggör användandet av grövre former av våld genom att det höjer toleransnivån. Grovt och lindrigt våld har samma grundläggande funktion – det skadar och förnedrar och gör att offret förlorar kontroll över sig själv.¹⁶ Utifrån denna kunskap är det viktigt att vi i förskolan, skolan och andra verksamheter där vi möter flickor och pojkar, unga kvinnor och unga män, har en nolltolerans mot ”skojbråk”, knuffar och en sexistisk jargong.

Förebyggande arbete behövs även för de mäns som utövar våld. Regeringen har i budgetpropositionen 2013/2014 gett Kriminalvården i uppdrag att i samverkan med andra aktörer genomföra en kraftfull och långvarig satsning riktad mot denna grupp män. Återfallsförebyggande arbete för våldsbrottsdömda män ska bland annat fokusera på att planera och förbereda tiden efter frigivning och där blir kommunen en viktig aktör då Kriminalvårdens uppdrag slutar. Vidare har Socialstyrelsen fått i uppdrag att utveckla och sprida metoder för arbetet med personer som utövar våld mot närstående och som inte är föremål för insatser inom kriminalvården. Metoderna ska beakta de närståendes behov av trygghet och säkerhet. Uppdraget ska slutredovisas i mars 2015.

Vid våld i nära relation är det viktigt att våldsutövande män hålls ansvariga för sina handlingar, förmås ta ansvar för sitt problem och förändra sitt beteende. Det är viktigt att bygga strukturer för att möjliggöra att det är våldsutövaren som ska lämna det gemensamma hemmet och inte den

¹⁴ Sveriges kommuner och landsting (2013).

¹⁵ Ibid.

¹⁶ SOU 2014:6: *Män och jämställdhet*

våldsutsatta. Det är få våldsutövare som döms och i många fall är straffen för ringa för att Kriminalvårdens behandlingsprogram ska sättas in. Det är därför av central betydelse för våldsutsatta kvinnor och deras barn att insatser riktade till våldsutövare byggs upp även inom kommuners, landstings och regioners verksamheter¹⁷.

Många män som utövar våld är inte motiverade att söka hjälp för sitt beteende. Det betyder att metoder för motiveringsarbete måste utvecklas¹⁸. De våldsutsattas säkerhet ska alltid stå i centrum för insatser till våldsutövare och rutiner för riskbedömningar och säkerhetsarbete måste finnas i den kommunala verksamheten.

En viktig del i det framtida arbetet är att upptäcka våldsutsatta innan våldsprocessen eskalerat men också att upptäcka personer som är våldsbenägna. Tidig upptäckt är avgörande och samhällets alla aktörer bör involveras i detta arbete¹⁹.

Ett område som behöver mer uppmärksamhet är våld i unga kvinnor och mäns nära relationer. I många unga relationer finns problem med våld, sexuellt tvång och sexuellt våld. Unga kvinnor är den grupp kvinnor som utsätts för våld i nära relation i störst utsträckning. Samtidigt har de ofta svårt att identifiera sig med och relatera till samhällets bild av och arbetet med kvinnor som utsätts för mäns våld. De kvinnorna är ofta äldre och har många gånger barn. Genom att inte känna igen sig i den stereotypa bilden av våld i nära relationer framställer unga kvinnor och män sina egna erfarenheter av relationsvåld som annorlunda och mindre allvarliga jämfört med ”vanlig” misshandel av kvinnor.²⁰

Unga kvinnor som utsätts för våld av sin partner behöver få kunskap om att det inte är acceptabelt och de behöver stöd så att deras egna maktresurser stärks (empowerment). Unga våldsutövande män behöver insatser som leder till att de förändrar sitt beteende.

Eskilstuna kommun kommer under handlingsplanens giltighetstid (2015-2017) att fokusera på förebyggande arbete enligt ovanstående.

Verksamheter inom Eskilstuna kommun med specialuppdrag och specialistkompetens inom området mäns våld mot kvinnor

För att kunna hjälpa en våldsutsatt kvinna eller flicka, samt kvinnans/mannens barn, och få slut på våldet är det första steget att få vetskap om våldet. Då först kan kvinnan/flickan (och barnet/barnen) få den hjälp och stöd som hon (de) har rätt till och behöver. Många våldsutsatta kan ha svårt att berätta om våldet på eget initiativ på grund av rädsla som är kopplad till hot, samt känslor av skuld och skam. Det är därför viktigt att personal inom många typer av verksamheter inom kommunen, som möter våldsutsatta kvinnor/flickor och barn har kunskap om och förmåga att se tecken på våld. Att ställa frågor om våld är ett sätt att upptäcka våldet så att det kan uppmärksammas även om kvinnan/barnet inte själv har valt att aktivt söka hjälp.²¹

Flera verksamheter inom Eskilstuna kommun har specialuppdrag och specialistkompetens inom området mäns våld mot kvinnor. Förutom socialtjänsten och familjerätten finns till exempel de permanenta verksamheterna:

¹⁷ Sveriges kommuner och landsting (2013).

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ungdomsstyrelsen (2014).

²¹ Socialstyrelsen (2013): *Ensam och utsatt. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund.*

- STOPP: samverkan mot våld i nära relation, erbjuder bland annat samtalsstöd till kvinnor, men även män, som har blivit utsatta för någon form av våld av en partner i nära relation.
- Se oss: för barn som upplevt våld i familjen eller i nära relation.
- Mansmottagningen: erbjuder samtalsstöd och gruppverksamhet för män som utövade våld.

Arbetsmarknads- och familjeförvaltningen har flera verksamheter som riktar sig till våldsutsatta kvinnor och i vissa fall även deras barn. Akutbo är ett boende med två platser beläget på Kvinnobo som tar emot kvinnor som utsatts för våld och som vid det akuta läget kan vara påverkade av alkohol eller narkotika. Satelliten är en fristående lägenhet dit kvinnor som utsatts för våld och är påverkade kan komma i en akut situation tillsammans med sina barn. Vidare arbetar såväl skolor inom barn- och utbildningsförvaltningen som fritidsgårdsverksamheten inom kultur- och fritidsförvaltningen med förebyggande insatser riktade till flickor och pojkar, bland annat med metodmaterialet Machofabriken. Inom vuxenförvaltningen arbetar man med V.I.P.-programmet, som är ett våldspreventivt program för målgruppen kvinnor och män med intellektuell funktionsnedsättning. HR-avdelningarna/enheterna inom kommunen har också kunskap och särskilda uppdrag inom området mäns våld mot kvinnor ur arbetsgivarperspektiv. Även andra, mer tillfälliga projektverksamheter, med fokus på mäns våld mot kvinnor finns inom kommunens verksamhet.

Uppdaterad information om vilka verksamheter med specialuppdrag och specialistkompetens inom området mäns våld mot kvinnor som finns inom Eskilstuna kommun finns på www.eskilstuna.se

Samverkan med andra aktörer

För att Eskilstuna kommun ska kunna bedriva ett framgångsrikt arbete mot mäns våld mot kvinnor krävs samverkan inom en rad olika områden med andra aktörer, myndigheter och organisationer. Idag har vi till exempel en situation där tingsrätten kan gå rakt emot familjerättens rekommendation för vårdnad, boende och umgänge. Ena handen utfärdar kontaktförbud medan den andra handen dömer till gemensam vårdnad och umgänge för våldsutövaren.²²

Alla insatser i kampen mot mäns våld mot kvinnor måste utgå från de utsattas behov. Det är statens och kommunernas ansvar att tillgodose de våldsutsattas behov av stöd och skydd. Frivilligorganisationernas verksamhet är ett ovärderligt komplement till de offentliga verksamheterna. Ett ökat samarbete mellan de olika aktörerna är nödvändigt för att arbetet mot denna typ av våld ska bli kraftfullt och effektivt.²³

Kvinnojourerna har drygt 30 års arbete, erfarenhet och kunskap bakom sig i sitt arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som utsatts för våld. I Eskilstuna finns en av landets äldsta kvinnojourer, Moa. Kvinnojourerna såväl som kommunerna befinner sig i en stor förändringsprocess utifrån de rekommendationer som framförs i Socialstyrelsen allmänna råd samt handboken Våld. I början av 2014 kom en reviderad upplaga av handboken Våld och 1 oktober 2014 trädde Socialstyrelsens nya föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer i kraft²⁴. Det finns behov av en fördjupad analys gällande de ökade kraven, ambitionshöjningen på området och de kostnadskonsekvenser detta får menar Sveriges kommuner och landsting.²⁵

²² Sveriges kommuner och landsting (2013).

²³ Regeringens skrivelse (Skr. 2007/08:39) *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*

²⁴ Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS 2014:4 M och S). Föreskrifter och allmänna råd. *Våld i nära relationer*.

²⁵ Sveriges kommuner och landsting (2013).

Några av de organisationer och myndigheter som Eskilstuna kommun samverkar med i frågor som rör mäns våld mot kvinnor är Polismyndigheten, Åklagarkammaren, Kriminalvården, kvinnojouren Moa och tjejjouren Meja, Brottsofferjouren, Länsstyrelsen Södermanland, Landstinget Sörmland och Mälardalens högskola. En lista på samtliga samverkanspartners och länkar till respektive organisation finns på www.eskilstuna.se

Mycket händer och kunskap utvecklas om mäns våld mot kvinnor

Sedan den förra handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor* antogs av kommunfullmäktige 2007 har mycket skett inom området mäns våld mot kvinnor. Nya kunskaper har utvecklats både i praktisk verksamhet och inom forskningen, projekt har genomförts och fokus på frågor om hur vi på bästa sätt får stopp på våldet och utvecklar stödet till drabbade kvinnor och barn har förstärkts bland annat från regeringen, nationella myndigheter och andra organisationer. Frågor om mäns våld mot kvinnor har allt oftare hamnat i fokus i den allmänna debatten och i mediabevakningen. Under den tid som den reviderade versionen av handlingsplanen ”Eskilstuna – en FriStad för kvinnor” varit ute på remiss har också nya lagar hunnit träda ikraft, bland annat gällande tvångsaktenskap och barnäktenskap, se nedan i del 2.

Den snabba utvecklingen inom området är bland annat orsaken till att den nya handlingsplanens giltighetstid inte är längre än tre år.

Under arbetet med revideringen av handlingsplanen har minst två betänkanden från utredningar tillsatta av regeringen med bäring på innehållet i handlingsplanen presenterats: ”Män och jämställdhet” (SOU 2014:6) och ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag till ett effektivare arbete” (SOU 2014:49). Den sistnämnda innehåller även en bilaga med en vägledning för bland annat kommuner för arbetet med att utveckla lokalsamhällets arbete mot våld i nära relationer.

Två utredningar med fokus på jämställdhet och mäns våld mot kvinnor har också tillsatts på uppdrag av regeringen under 2014. En särskild utredning som ska följa upp och analysera utvecklingen mot jämställdhet och jämställdhetspolitikens genomförande. I utredningen ingår att bedöma politiska insatsers effektivitet i förhållande till de jämställdhetspolitiska målen, samt att se över de jämställdhetspolitiska målen och indikatorerna. Uppdraget ska redovisas senast den 15 augusti 2015. Den andra utredningen fokuserar mäns våld mot kvinnor, våld som drabbar kvinnor i nära relationer och våld som utövas mot kvinnor av bekanta eller helt okända män. Utredningen ska bland annat utarbeta mål på både lång och kort sikt samt lämna förslag till hur dessa ska följas upp. Uppdraget ska presenteras den 29 maj 2015 .

Förvaltningar och bolag uppmanas att hålla sig uppdaterade och följa kunskapsutvecklingen kring arbete mot mäns våld mot kvinnor med koppling till deras egna verksamhetsområden. En start kan vara att ta del av handlingsplanens del 2, Kunskapsöversikt.

DEL 2: KUNSKAPSÖVERSIKT

Denna del av handlingsplanen är tänkt att vara en fördjupningsdel, där varje avsnitt går att läsa fristående. Kunskapsöversikten ger **en övergripande bild** av:

- kopplingen mellan internationella deklARATIONER, nationella målsättningar och arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor i Eskilstuna kommun.
- kommunens ansvar enligt svensk lagstiftning på området
- definitioner av våld och våldets olika uttryck
- könsmaktperspektivet
- våldets normaliseringsprocess vid våld i nära relation
- det könsrelaterade våldets omfattning (statistik)
- särskilt utsatta/sårbara grupper
- hedersrelaterat våld och förtryck
- prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Kunskapsöversikten är tänkt att vara ett stöd för förvaltningars och bolags fortsatta arbete med att ta fram egna handlingsplaner för att motverka mäns våld mot kvinnor. Den gör inte anspråk på att vara fullständig eller ge all den kunskap som behövs. Men den kan ge stora grupper anställda och förtroendevalda de grundläggande kunskaper om mäns våld mot kvinnor som Eskilstuna kommun har ambitioner om att alla ska ha (se ovan avsnitt Vision, mål och åtgärder/insatser 2015-2017).

Nationellt och internationellt perspektiv

Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande och allvarligt problem som berör hela samhället, såväl kvinnor som män, och det berör samtliga verksamheter inom Eskilstuna kommunkoncern.

Ytterst är det en fråga om jämställdhet och kvinnors fulla åtnjutande av de mänskliga rättigheterna som gäller för alla människor. Frihet från våld är en grundläggande fri- och rättighet enligt deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna. Att säkra de mänskliga rättigheterna är en av de viktigaste uppgifterna för samhället och kommunen.

För att ge kvinnors mänskliga rättigheter samma dignitet och status som de allmänna mänskliga rättigheterna har FN antagit Kvinnokonventionen (United Nations Convention on the Elimination of All Form and Discrimination Against Women, CEDAW) 1979, och DeklARATIONEN om avskaffande av våld mot kvinnor 1993. FN menar att våldet är ett uttryck för det ojämlika maktförhållandet mellan kvinnor och män, där män är överordnade och kvinnor underordnade.

I den första artikeln i FN-deklARATIONEN från 1993 definieras våld mot kvinnor enligt följande:

”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet.”.

Arbetet mot mäns våld mot kvinnor i Sverige och Eskilstuna utgår från denna definition.

Enligt FN-deklARATIONENS andra artikel omfattar våld mot kvinnor bland annat:

1. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer **inom familjen**, till exempel misshandel, sexuellt utnyttjande av minderåriga flickor i hushållet, våld relaterat till hemgift, våldtäkt inom äktenskapet, kvinnlig könsstympning och andra traditionella seder som är skadliga för kvinnorna, våld utövat av annan än make och våld i samband med utnyttjande

2. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer **ute i samhället** inklusive våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande och hotelser i arbetet, inom utbildningsinstitutioner och på andra platser, handel med kvinnor och tvångsprostitution,
3. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld **förövat eller tolererat av staten**, varhelst det förekommer.

Mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem. Mäns våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för den obalans/den ojämställdhet som råder i maktförhållandet mellan kvinnor och män. Det råder bred politisk enighet såväl i Sverige som i Eskilstuna kommun om att arbete mot mäns våld mot kvinnor är ett högt prioriterat område. Det övergripande målet för den svenska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Ett av de fyra delmålen är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att kvinnor och män, flickor och pojkar har rätt till kroppslig integritet.

Eskilstuna kommunfullmäktige undertecknade 2008 CEMR²⁶-deklarationen, de europeiska kommun- och regionförbundens samarbetsorganisations deklARATION om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå. I och med undertecknandet deltar Eskilstuna kommun i det gemensamma arbetet för jämställdhet i Europa. Kommunen har i och med undertecknandet förbundit sig till deklARATIONENS sex principer och 30 artiklar som handlar om hur kommunen ska arbeta för att främja jämställdhet. En av artiklarna, nummer 22, handlar om att kommunen ska arbeta för att motverka mäns våld mot kvinnor. Genom sin närhet till invånarna kan kommunen direkt medverka till att beslut som främjar jämställdhet får effekt i människors vardag. Det är i vardagen som jämställdhet skapas eller ojämställdhet vidmakthålls.

Våld mot kvinnor är ett stort folkhälsoproblem. Våldet har långtgående konsekvenser för kvinnor och även barns hälsa och liv. Det innebär stora och kostsamma konsekvenser för både individ och samhälle. Det övergripande målet för Sveriges folkhälsopolitik är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa för hela befolkningen. Särskilt angeläget är det att hälsan förbättras för de grupper som är mest utsatta för ohälsa, och dit hör gruppen våldsutsatta kvinnor. Den nationella folkhälsopolitiken består av elva målområden. Två av dem är Ekonomisk och social trygghet, samt Trygga och goda uppväxtvillkor, vilka båda är tätt kopplade till frågor som rör arbete mot mäns våld mot kvinnor.

Våld mot kvinnor är också ett demokratiskt problem. De maktstrukturer som finns, kränkningar och upplevelsen av hot om våld begränsar flickor och kvinnors tillgång till det offentliga rummet, såväl det fysiska gaturummet, som utrymme i media, samt virtuella communities och webbsidor. Kvinnor som engagerar sig i samhällsdebatten, uttalar sig i media, men även kvinnor och flickor som är aktiva på nätet i privatlivet, blir många gånger utsatta för könsrelaterade hot och hot om våld. Ett sådant debatt- och samhällsklimat riskerar att tysta flickor och kvinnor, vilket leder till en urholkning av kvinnors demokratiska rättigheter. Till syvende och sist är denna form av våld ett hot mot demokratin.

Regeringen tillsatte i början av 2014 en utredning för att föreslå en samlad nationell strategi för att nå det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Strategin ska utgöra grund för uppföljning och utvärdering av regeringens insatser under den förra mandatperioden för att nå detta mål, utarbeta mål på både lång och kort sikt, samt lämna förslag till hur dessa ska följas upp. Vidare ska utredningen analysera och bedöma behovet av att inom befintlig myndighetsstruktur samlas och spridas kunskap och erfarenheter av arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor, samt

²⁶ CEMR = Council of European Municipalities and Regions

utvärdera insatser och ge konsultativt stöd till myndigheter och andra relevanta aktörer på området. Uppdraget ska slutredovisas senast den 29 maj 2015²⁷.

Svensk lagstiftning

Svensk lagstiftning med koppling till mäns våld mot kvinnor har skärpts succesivt under de senaste decennierna, inte minst genom kvinnofridsreformen från år 1998. Den innebar en ökad satsning på förebyggande arbete, bättre bemötande och samverkan mellan myndigheter. Sverige är ett av få länder i världen som har en speciell lagstiftning, kvinnofridsbrottet, gällande mäns våld mot kvinnor i nära relationer (grov kvinnofridskränkning, 4 kap. 4a § i brottsbalken, BrB). Straffen för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning höjdes 2013 från fängelse i sex månader till fängelse i nio månader. Vidare har tillämpningsområdet för fridskränkingsbrotten utvidgats så att även skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud kan ingå. Det gör det möjligt att ta bättre hänsyn till en större del av den utsatta personens hela situation. Kontaktförbudslagstiftningen ses över under 2014 i syfte att förbättra skyddet för den som riskerar att utsättas för eller har utsatts för våld, hot eller trakasserier och för att öka möjligheten att förebygga brott i nära relationer. Förslag till förändringar och förbättringar finns också avseende skydd av personuppgifter i syfte att höja skyddsnivån för personer som riskerar att utsättas för brott.

Socialtjänstens kvinnofridsparagraf från 1998 ersattes 2001 av en brottsofferparagraf, som särskilt lyfter fram kvinnor som utsatts för våld. Lagstiftarna ville betona att socialtjänsten har ansvar för alla som utsatts för brott. I en lagändring 2006 kompletterades 5 kap. 11 § i socialtjänstlagen (SoL) med att ”barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxen är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp”. Första juli 2007 skärptes lagen ytterligare och tidigare bör är utbytt mot skall.

”Socialnämnden skall särskilt beakta att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Nämnden skall också beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp (2006/07:38).”

I socialtjänstlagen (14 kap. 1 § SoL) finns bestämmelser om skyldighet för vissa myndigheter och yrkesverksamma att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Detta gäller även för dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. Dessutom stadgas att var och en – det vill säga alla – som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla detta till socialnämnden (14 kap. 1 c §).

Den nya diskrimineringslagen (2008:567) trädde i kraft den 1 januari 2009 och ersatte då den gamla jämställdhetslagen. Diskrimineringslagen har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Arbetsgivare är enligt diskrimineringslagen skyldig att vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att arbetstagare utsätts för trakasserier på grund av kön eller sexuella trakasserier på arbetsplatsen.

²⁷ Nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, Dir. 2014:25. Utbildningsdepartementet.

Diskrimineringslagen omfattar även barn och elever i verksamhet enligt skollagen (2010:800). I den nya skollagen finns dessutom bestämmelser om skyldighet för skolhuvudmän att förebygga och förhindra kränkande behandling. Med kränkande behandling avses ett uppträdande som utan att vara diskriminerande enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet utifrån de sju diskrimineringsgrunderna som nämns i stycket ovan.

Sexualbrottslagstiftningen har skärpts succesivt det senaste decenniet. Definitionen av våldtäktsbrott har vidgats så att vissa av de gärningar som tidigare bedömdes som sexuellt tvång nu bedöms som våldtäkt. Från halvårsskiftet 2013 omfattar våldtäktsbegreppet även situationer där ett offer möter övergreppet med passivitet. För att stärka skyddet för barn har även tillämpningsområdet för grovt sexuellt övergrepp mot barn utvidgats och straffminimum för brottet höjts från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Vidare har skyddet mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp mot barn i andra länder stärkts.

Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster, som i vardagligt tal brukar kallas för sexköpslagen (1998:408), trädde i kraft den 1 januari 1999. I samband med sexualbrottsreformen år 2005 upphävdes sexköpslagen och straffbestämmelsen, köp av sexuell tjänst, fördes in i brottsbalkens 6 kap. om sexualbrott (6 kap. 11 § BrB).

Könshandeln sker också i form av internationell människohandel, trafficking. Sverige har under 2010 ratificerat Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (6 kap. 11 § RrB).

Regeringen har i proposition 2013/14:208 föreslagit civilrättsliga och straffrättsliga lagändringar för att stärka skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Det föreslås att barn inte längre ska kunna få dispens att gifta sig, att möjligheten att erkänna utländska barnäktenskap och tvångsäktenskap ska begränsas ytterligare, liksom att motsvarande begränsning ska införas när det gäller möjligheten att erkänna äktenskap som ingåtts utan att båda parterna varit närvarande (fullmaktsäktenskap). Vidare föreslår regeringen ett nytt brott, äktenskapstvång, med straffet fängelse i högst fyra år. Brottet består i att någon genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att gifta sig eller ingå en äktenskapsliknande förbindelse. Lagförslagen trädde i kraft 1 juli 2014.

I Sveriges kommuners och landstings (SKL) positionspapper från november 2013 konstateras att i dagsläget har kvinnojoursverksamheter upphandlats i liten utsträckning av kommunerna. Det råder osäkerhet både hos kommuner och kvinnojourer om upphandling är nödvändig eller önskvärd, samt vilka konsekvenser detta kan komma att medföra. Dessutom är de idéburna organisationerna ovana vid eller ovilliga att lägga anbud som klarar en prövning enligt lagen om offentlig upphandling (LOU). SKL menar därför att det är avgörande och viktigt att möjligheten att särbehandla icke vinstsyftande organisationer i offentlig upphandling enligt kommande EU-direktiv förs in i den svenska upphandlingslagstiftningen. SKL vill vara med i det arbetet och ta fram bra arbetsformer för att utveckla arbetet med kvinnofrid.²⁸

Definitioner av mäns våld mot kvinnor och våldets olika uttryck

Mäns våld mot kvinnor är ett begrepp som innefattar psykiskt, fysiskt, materiellt och sexuellt våld, hot om våld såväl som olika former av utnyttjanden och förtryck. Det könsspecifika våldet inbegriper företeelser såsom kvinnofridsbrott och hedersrelaterat våld och i vidare bemärkelse även sexuella trakasserier, prostitution, trafficking och könsstympning. Upplevelsen av hot om våld begränsar bland annat flickors och kvinnors tillgång till det fysiska gaturummet. Definitionen av våld innehåller här även könsrelaterat våld i form av hot och trakasserier via internet och mobiltelefoner, som bland annat

²⁸ Sveriges kommuner och landsting (2013).

kan få till konsekvens att kvinnor och flickor begränsas i sina möjligheter att engagera sig i samhällsdebatten och ta sina rättigheter i anspråk. I värsta fall kan det leda till självmord eller mord.

Enligt FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor (1993) definieras våld mot kvinnor som ”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet.”

Enligt FN-deklarationens andra artikel omfattar våld mot kvinnor bland annat:

1. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer **inom familjen**, till exempel misshandel, sexuellt utnyttjande av minderåriga flickor i hushållet, våld relaterat till hemgift, våldtäkt inom äktenskapet, kvinnlig könsstympning och andra traditionella seder som är skadliga för kvinnorna, våld utövat av annan än make och våld i samband med utnyttjande
2. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer **ute i samhället** inklusive våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande och hotelser i arbetet, inom utbildningsinstitutioner och på andra platser, handel med kvinnor och tvångsprostitution,
3. Fysiskt, sexuellt och psykiskt våld **förövat eller tolererat av staten**, varhelst det förekommer.

Våldet är ett hinder för den enskilda kvinnans och flickans säkerhet och rättstrygghet, ett stort samhällsproblem och ett omfattande folkhälsoproblem, samt ett hinder för den fortsatta utvecklingen mot ett jämställt samhälle.

Ansvarig för våldet är alltid den som utövar det.

Eskilstuna kommun ställer sig bakom Per Isdals definition av våld:²⁹

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärftar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill... Våld är en funktionell handling, som har ett mål – att påverka andra personer. Våldshandlingen innehåller en avsändare (den som utövar våldet), en mottagare (den som våldet riktar sig mot) och ett budskap (våldet).”

Våldet kan ta sig olika uttryck:

- **Fysiskt våld**, till exempel örfilar, dra i håret, knuffa, hålla fast, sparkar, slag mot kroppen med öppen eller knuten hand, bett, stryptag med mera.
- **Psykiskt våld**, till exempel hot, kontroll, kränkande och nedsättande ord. Här ingår även latent våld, att leva under risk för nytt våld.
- **Sexuellt våld** (påtvungade sexuella handlingar, våldtäkt).
- **Materiellt våld** (slå sönder eller förstöra inredning, möbler, dagböcker, foton, med mera)
- **Ekonomiskt våld** (att tvingas skriva under handlingar, att inte få förfoga över sin egen ekonomi med mera)
- **Försummelse**, som främst gäller äldre kvinnor och kvinnor med funktionsnedsättning. Till exempel medvetet ge felaktig medicinering, bristande hygien, lämna utan tillsyn långa perioder och att försvåra istället för att underlätta.

De olika våldsformerna hänger ihop och oftast använder förövaren flera av våldsformerna mot sitt offer.

²⁹ Isdal, Per (2001): *Meningen med våld*.

Våldet kan också definieras utifrån en glidande skala, från lindrigt våld till allvarligt våld. Det fysiska våldet kan i sin lindrigaste form ta sig uttryck i ”skojbråk”, knuffar och slag på axeln. Det kan sedan övergå i att förövaren håller fast, gör illa och misshandlar sitt offer lindrigt. I sin allvarligaste form handlar det fysiska våldet om grov misshandel, tortyr och mord. På samma sätt kan man kategorisera psykiskt våld, från lindrigt till allvarligt: att retas, ge taskiga kommentarer, trakassera och frysa ut, via systematiska kränkningar, mobbing och hot av olika slag, vidare över till allvarliga hot mot offret och dennes anhöriga, samt psykisk tortyr. Sexuellt våld startar med blickar, bilder, kommentarer och objektivering, för att sedan glida över till oönskade kroppsberöringar, sexuella trakasserier och sexuellt ofredande, och i sin allvarligaste form handla om sexuella övergrepp, våldtäkter, incest, sexslavhandel och sexualmord³⁰.

Definitionen av våld är viktig, inte endast för forskning och statistik. Den spelar roll i vardagliga sammanhang och avgör hur vi förhåller oss till de våldsutsatta och påverkar deras möjligheter att välja hur de ska hantera övergreppen.³¹ Definitionen påverkar också hur vi förhåller oss till våldsutövaren, vad vi betraktar som våld och påverkar därmed när vi anser att vi behöver ingripa för att förhindra att våld uppkommer och för att stoppa våld. Det är viktigt att vi i förskolan, skolan och andra verksamheter där den kommunala verksamheten möter flickor och pojkar, unga kvinnor och unga män, utifrån ovanstående har en nolltolerans mot ”skojbråk”, knuffar och en sexistisk jargong.

Mäns våld mot kvinnor drabbar kvinnor och flickor i alla samhällsgrupper oavsett klass, ålder, sexualitet, etnicitet, religionstillhörighet och funktionsförmåga. Vissa grupper av kvinnor är särskilt utsatta/sårbara och det är viktigt att ta hänsyn till deras speciella utsatthet och behov till exempel i utformandet av åtgärder/insatser, riktlinjer och information. (se vidare avsnitt Särskilt utsatta/sårbara grupper nedan).

Könsmaktperspektivet

Mäns våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för den obalans och den ojämställdhet som råder i maktförhållandet mellan kvinnor och män. Idag är de flesta forskare liksom samhällseliga institutioner eniga om att mäns våld mot kvinnor i grunden kan och bör förklaras utifrån ett samhälleligt strukturellt könsmaktperspektiv. Om våldet enbart kunde förklaras av individuella och personliga faktorer, att våldet enbart utövades av män med vissa egenskaper eller egna problem, skulle vi nöja oss med förklaringar av typen psykologiska avvikelser, alkohol-/drogproblem eller kriminalitet. Men dessa män är inte ensamma om att utöva våld mot kvinnor. Även utåt sett välanpassade män kan vara våldsamma.³²

Könsmaktsordningen eller genussystemet³³ är en teori som innebär att

- könen hålls isär
- män är överordnade och kvinnor är underordnade
- mannen är norm.

Det är ett sätt bland flera att förklara varför ett samhälle är ojämställt och varför ojämställdheten består, varför könsroller befästs och varför de ser ut som de gör. Exempel på att könen hålls isär är den könsuppdelade arbetsmarknaden och den ojämna fördelningen av det obetalda arbetet i familjen. Exempel på den manliga överordningen är mäns våld mot kvinnor, att män tjänar mer och har mer

³⁰ SOU 2014:6: *Män och jämställdhet*.

³¹ Sveriges kommuner och landsting (2006): *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*.

³² Sveriges kommuner och landsting (2006).

³³ Hirdman (1988) *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*.

makt över sina liv samt mer inflytande i samhället. Principen om mannen som norm kan illustreras med vårt språkbruk till exempel: kvinnliga företagare, kvinnliga chefer och kvinnliga fotbollsspelare. Könsmaktsordningen beskriver strukturella skillnader i samhället och inte individuella skillnader mellan individer. Enligt teorin om könsmaktsordningen är både kvinnor och män bärare av traditionella värderingar och för maktordningen vidare, såvida vi inte aktivt arbetar med att utmana och förändra den.³⁴

Könsmaktsperspektivet ser våldet på ett strukturellt plan som ett uttryck för en manlig överordning vilken kan uttryckas i fysiskt våld mot kvinnor, men också andra företeelser som sexuella trakasserier och verbala kränkningar. Våldet som män utsätter kvinnor för bidrar också till att reproducera denna ordning genom att forma mäns och kvinnors syn på vad det innebär att vara man respektive kvinna.³⁵

Könsmaktordningen som grundläggande orsak till våld mot kvinnor antogs redan 1993 av FN:s generalförsamling i deklarationen om avskaffandet av våld mot kvinnor. Sverige har ställt sig bakom denna FN:s deklaration.

Våldshandlingar i en nära relation ses som en process med många verk samma mekanismer för båda parterna i relationen (se vidare avsnitt Normaliseringsprocessen). Våldsprocessen får djupgående konsekvenser både för mannen och för kvinnan. Konsekvensen är att våldet normaliseras för parterna, dock på skilda sätt för mannen och kvinnan. Processtänkandet gör det möjligt att se glidningen mellan så kallade normala förhållanden och våldsamma förhållanden.³⁶ Utifrån könsmaktsperspektivet och processtänkandet har den nuvarande lagstiftningen gällande kvinnofridsbrott formats (se vidare avsnitt Svensk lagstiftning).

De jämställdhetspolitiska mål som Sveriges riksdag antog 2006, som säger att ”mäns våld mot kvinnor skall upphöra”, utgår ifrån över- och underordningstanken. Våldet ses som det yttersta och extremaste uttrycket för mäns överordning och kvinnors underordning generellt i samhället. En viktig del av arbetet mot mäns våld mot kvinnor handlar därför om att bryta könsmaktordningen, samt att omvärdera den manlighets- och maskulinitetsnorm som förknippas med makt, dominans och våldsutövning.

Det är dock viktigt att komma ihåg att det är strukturer som beskrivs, att det generellt är gruppen män överordnad gruppen kvinnor. Det finns individuella skillnader som man alltid bör ta i beaktande. Statistiken visar dock att män är mer våldsbenägna än kvinnor och står för en förkrossande majoritet av alla våldsbrott i Sverige (se vidare avsnitt Det könsrelaterade våldets omfattning – statistik, nedan).

Våldets normaliseringsprocess vid våld i nära relation

Begreppet normaliseringsprocess är ett sätt att förklara våld mot kvinnor i nära relation som en process utifrån ett normalitetsperspektiv snarare än utifrån ett avvikande perspektiv. Alla former av våld, såväl fysiska, psykiska och sexuella våldshandlingar påverkar varandra och därför måste våld ses som en kedja eller process.

Normaliseringsprocessen hänger samman med föreställningar om kön, makt och sexualitet. Våldet i normaliseringsprocessen kan efterhand upplevas av så väl kvinnan som mannen som något normalt som kan kopplas samman med normala inrotade normer för kön. För mannen innebär normaliseringsprocessen att han ”blir man” genom att med olika metoder markera att han är

³⁴ Eskilstuna kommun: *På spaning efter jämställdheten 2011-2015*.

³⁵ Lundgren et al (2001): *Slagen dam, mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*

³⁶ Lundgren (2004): *Våldets normaliseringsprocess*.

överordnad kvinnan. För kvinnan innebär normaliseringsprocessen att hennes livsutrymme krymper och att hennes förmåga till tolkning av det som händer minskar och kanske helt försvinner. Mannens bild av kvinnligheten blir hennes bild av henne själv. Våldet ses då av kvinnan som en nödvändighet från hans sida eftersom hon inte motsvarar hans tolkningsföreträdare för hur hon som kvinna bör vara och därför förtjänar behandlingen hon utsätts för. Det är en kombination av kontroll, isolering, växlingar mellan brutalitet och värme och fysiska våldshandlingar och alla dessa strategier måste ses som en enhetlig process för att man ska förstå våldsdynamiken.³⁷

Mannens våld mot kvinnan växer fram gradvis tills det blir en del av vardagen. Våld i hemmet är vanligast i samband med helger och andra ledigheter. Det fysiska våldet exploderar inte plötsligt en dag. Våldet utvecklas stegvis i en långsam process. Men eftersom utvecklingen sker gradvis är det svårt för kvinnan att upptäcka de små förskjutningarna och hon reagerar oftast först på starkt fysiskt våld. Då har våldet oftast trappats upp en längre tid.

Till en början kan vissa av mannens krav verka böttna i hänsyn och omsorg, när han exempelvis vill veta var hon tillbringar sin tid och med vem. Men han vill ofta ha en detaljerad redogörelse och markerar tydligt sitt ogillande av vissa kontakter med vänner, arbetskamrater och släktingar, i synnerhet manliga. När han vill isolera kvinnan från andra hänvisar han ofta till att de inte duger för kvinnan, eller att han själv inte står ut med dem. Efter hand glesnar kontakten och upphör kanske helt.

Nästa fas innehåller systematisk nedvärdering av kvinnan, ständigt upprepande av verbala kränkningar, skämt med elaka undertoner och påpekanden om hur korkad hon är. I nästa fas trappas det psykiska våldet upp. Hot, lynnighet och oberäkneligt beteende hos mannen. Inget fysiskt våld mot kvinnan förekommer ännu, men det kan hända att han kastar saker eller riktar slag mot kvinnan. Hot kan i många fall vara mer ångestväckande än öppet våld, eftersom den som utsätts för hotet inte vet vad som faktiskt kan inträffa.

Den sista fasen är när han tar till fysiskt våld i kombination med psykiskt våld. Det fysiska våldet kan ta sig många olika uttryck och ofta introduceras också sexuella övergrepp då. Vilka specifika händelser som föranleder övergången till fysiskt våld är inte vetenskapligt belagt. Men ofta debuterar det i samband med parets första graviditet. Kvinnorna säger sig bli helt överrumplade och chockade av slagen, sparkarna, stryptagen och de starka okvädingsorden. ”Som en blix från klar himmel” är en vanlig beskrivning från kvinnorna. Hur lång tid det tar för mannen att gå från den första fasen till fysiskt våld är okänt.

När det fysiska våldet väl har börjat så uppträder ofta alla formerna av våld och förtryck tillsammans. Inte sällan avslutas ett våldstillfälle med våldtäkt. När våldet har debuterat är relationen förändrad, kvinnan vågar inte lita på mannen och mannens våld kan komma tätare och intensivare. Ett våldsbrott kan följas av en lugn period när mannen kan vara både ångerfull och visa kvinnan särskild omsorg. Efter hand övergår denna period i en fas med ökad spänning som accelererar till fysiskt våld. Under de lugna perioderna kan mannen uppträda som den man kvinnan blev kär i och hennes förhoppningar ökar om att han ska förbli sådan³⁸.

De snabba växlingarna mellan ömhet och våld skapar också starka känslomässiga bindningar³⁹. Detta kan vara en av anledningarna till att kvinnan stannar kvar i relationen. En annan anledning hänger samman med att våldet i en våldsrelation är systematiskt och kontrollerat. Kvinnor som lever i

³⁷ Lundgren (2004).

³⁸ Sveriges kommuner och landsting (2006): *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*.

³⁹ Arias, Katz & Beach (2000).

våldsrelationer lär sig tyda tecknen på att våldet är på gång. Det kan, hur obegripligt det än låter, av kvinnan upplevas som en bättre strategi att leva kvar i den våldsamma relationen och veta att och när våldet uppkommer, än att ta sig ur relationen och leva i ständig rädsla för att mannen ska dyka upp och överraska kvinnan med våld eller hot om våld. Hot kan, som konstaterats ovan, i många fall vara mer ångestväckande än öppet våld, eftersom den som utsätts för hotet inte vet vad som faktiskt kan inträffa.

Manlighet och maskulinitet förknippas enligt rådande könsnormer med makt och dominans. Det innebär att för att vara man, bör mannen ha makt och vara dominerande över kvinnor. Genom våld kan mannen uppnå makt och dominans över kvinnan och därmed säkerställa, skapa och upprätthålla sin manlighet. Maktutövning ses ur detta perspektiv som en form av våldsutövning även om inte något direkt fysiskt våld förekommer. Psykologiska, emotionella strategier exempelvis kontroll, isolering, kränkning, växlingar mellan brutalitet och värme kan vara nog så effektfulla.

Att arbeta förebyggande med att bryta det traditionella könsstereotypa mönstret att manlighet och maskulinitet förknippas med makt, dominans och våld, är därför helt centralt för att vi ska lyckas med målsättningen att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. I många kommunala verksamheter, till exempel förskolan, skolan och fritidsverksamheten, arbetar man redan aktivt med att ifrågasätta och utmana traditionella manlighetsnormer. Det arbetet ska förstärkas under handlingsplanens giltighetsperiod. Målet är att våldet aldrig ska uppkomma.

Det könsrelaterade våldets omfattning - statistik

Mäns våld mot kvinnor är ett stort problem i Eskilstuna och så även på nationell och internationell nivå. En intervjustudie gjord på 42 000 kvinnor från EU:s 28 medlemsländer under 2013 visade höga siffror av utsatthet.⁴⁰ En tredjedel av de tillfrågade kvinnorna uppgav sig vid något tillfälle ha utsatts för fysiskt eller sexuellt våld sedan 15 års ålder. Denna siffra var för Sveriges del 46 procent och en av de högsta i studien. I tabellen nedan kan resultaten gällande den totala utsattheten för våld i Sverige respektive i EU-länderna utläsas.

Tabell 1: Uppgiven utsatthet för fysiskt eller sexuellt våld för Sverige och EU-länderna totalt i FRA:s studie från 2014.

Uppgiven utsatthet	Nuvarande partner	Tidigare partner	Nuvarande eller tidigare partner	Ingen partner-relation	Total utsatthet
Sverige	7	29	28	34	46
EU	8	26	22	22	33

Källa: FRA, 2014, s 28-29

Resultaten pekar på att nästan hälften av Sveriges kvinnor vid något tillfälle har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld i någon form. Dessa höga siffror stämmer dock inte överens med antalet rapporterade brott varför det blir tydligt att många låter bli att anmäla sin utsatthet, något som också tas upp i studien.

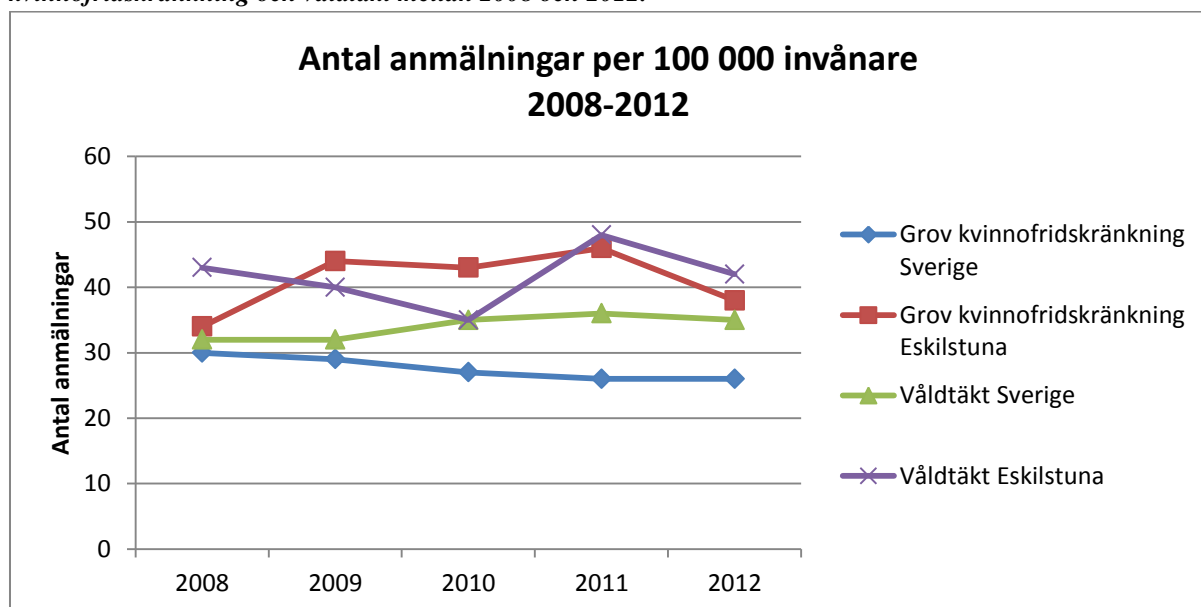
Vad gäller anmälda brott mot kvinnor på nationell nivå fokuseras här främst på misshandel, våldtäkt och grov kvinnofridskränkning där Brottsförebyggande rådets officiella statistik tillåter utläsning av kön på den brottsutsatta personen. Brottet misshandel mot kvinna från 18 år och uppåt är, enligt den officiella statistiken, det vanligast förekommande av dessa där det årligen anmäls mellan 25 000 och

⁴⁰ FRA, European Union Agency for Fundamental rights (2014): *Violence against women: an EU-wide survey. Main results.*

30 000 brott i landet.⁴¹ Enligt Brottsförebyggande rådet är drygt 85 procent av de som misstänks för detta brott män⁴². Dessa antal innebär att det är strax under 300 anmälningar om misshandel mot kvinna per 100 000 invånare i landet. I Eskilstuna är dessa antal betydligt högre med omkring 480 till 500 anmälningar per 100 000 invånare de senaste åren. Bryts siffrorna ner till de som utsatts för misshandel i nära relation kvarstår skillnaden då Sverige har drygt 130 anmälningar och Eskilstuna nästan 220 anmälningar per 100 000 invånare⁴³. Det är således mycket tydligt att Eskilstuna ligger högt över riksgenomsnittet när det gäller anmälningar av misshandel mot kvinnor från 18 års ålder.

Då det gäller brotten våldtäkt och grov kvinnofridskränkning, som innebär upprepade brottshandlingar över tid, är skillnaden mellan det nationella och det lokala mindre. Diagrammet visar fördelningen av anmälningar över tid för de båda brotten. Det är dock viktigt att veta att det mindre urvalet som Eskilstuna uppvisar ger grund för större årliga fluktuationer.

Diagram 1: Antal anmälningar per 100 000 invånare i Sverige respektive Eskilstuna gällande brotten grov kvinnofridskränkning och våldtäkt mellan 2008 och 2012.

Källa: Brottsförebyggande rådets officiella statistik

Diagrammet visar att Eskilstuna ligger högre än riksgenomsnittet även vad det gäller anmälningar av dessa brott. För de här brotten finns i statistiken ingen möjlighet att utläsa hur många som utsatts av en närstående.

Familjevåldsroteln på Polismyndigheten i Eskilstuna hanterar omkring 500 ärenden årligen gällande våld i nära relation. För att kunna ta hand om den höga utsatthet som Eskilstuna uppvisar finns ett antal insatser riktade mot dessa målgrupper. STOPP-verksamheten i Eskilstuna, som tar emot kvinnor utsatta för våld i nära relation har mellan 2012 och 2013 ökat antalet ärenden med 36 procent, från 170 till 231 stycken. Under 2013 hade Mansmottagningen som ger stöd till män som utsatt någon för våld i nära relation 26 ärenden vilket även det är en ökning från föregående år.

⁴¹ Brå 1, Brottsförebyggande rådet, Officiella statistik, <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/anmalda-brott.html> hämtat 2014-03-14.

⁴² Brå 2, Brottsförebyggande rådet, Kvinnomisshandel, <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/kvinnomisshandel.html> hämtat 2014-03

⁴³ Brå 1.

När våld mot kvinnor sker i nära relation finns det i många fall barn i familjen som kan ha bevittnat våldet alternativt själva ha blivit utsatta för någon form av våld. Verksamheten Se Oss har till och med 2013 gett stöd i form av Trappan-samtal⁴⁴ till barn som bevittnat våld och då haft omkring 40 ärenden per år. Från och med 2014 kommer de också att erbjuda barn som själva utsatts för våld stöd i form av enskilda samtal och gruppsamtal.

Särskilt utsatta/sårbara grupper

Vissa grupper av kvinnor, samt vissa flickor och pojkar/män är särskilt utsatta/sårbara när det gäller våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor. Socialstyrelsens handbok ”Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld” (2009) ger följande exempel på sårbarhetsfaktorer:

- okunnighet om de rättigheter man har
- socialt och ekonomiskt beroende av närstående eller av samhället
- konflikt mellan närståendes och andras förväntningar
- isolering och ensamhet
- beroende av andra för att klara vardagslivet
- starkt beroende av våldsutövaren

Det är viktigt att varje våldsutsatt kvinna, flicka, pojke eller man bemöts utifrån sitt behov av stöd och skydd, oavsett vem hon/han är eller vilken bakgrund hon/han har. Men samtidigt är det viktigt att vi vid arbete mot mäns våld mot kvinnor särskilt uppmärksammar och utvecklar särskild kunskap om nedanstående grupper.

Barn som bevittnat/upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna

Artikel 19 i FN:s konvention om barnets rättigheter slår fast att barn har rätt till skydd mot alla former av våld, såväl psykiskt som fysiskt. En viktig utgångspunkt i arbetet med att införliva ett barnrättsperspektiv i verksamheten är att se barnet både som kompetent och i behov av skydd. Barn som bevittnat våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna har precis som alla andra barn rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad i ärenden som rör dem själva. Barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör henne/honom.

I denna reviderade version av handlingsplanen *Eskilstuna – en FriStad för kvinnor* förstärker kommunen barnrättsperspektivet i arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

Barn som bevittnar våld av eller mot närstående vuxna (lever med våld i familjen) är offer för brott. De har rätt till stöd och hjälp. I de fall där barn berörs av sådant våld som står i fokus i denna handlingsplan måste särskild hänsyn tas till deras behov, rättigheter och förutsättningar. Till ett barns närståendekrets hör främst barnets föräldrar eller fosterföräldrar, men även föräldrars sambor. Den till barnet närstående vuxna kan antingen vara offer eller gärningsperson.

⁴⁴ Trappan är en modell för krissamtal med barn från 4 års ålder som upplevt våld i sin familj. Den utvecklades av Rädda Barnen i slutet av 1990-talet. Syftet med samtalen är att ge barnen möjlighet att berätta om och bearbeta sina upplevelser av våld, att göra det som hänt ”pratbart” och begripligt, och därigenom minska risken för post-traumatiskt stressyndrom (PTSD) och annan psykiatrisk problematik. (källa: www.socialstyrelsen.se den 20 oktober 2014)

Rädda barnen och Stiftelsen Allmänna Barnhuset uppskattar att vart tionde barn upplever våld i nära relationer varje år. Den statliga utredningen ”Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda” gjorde en liknande uppskattning om att tio procent av alla barn någon gång upplever våld i en nära relation, medan fem procent av alla barn ofta upplever våld i nära relationer. Enligt Kommittén mot barnmisshandel rör det sig om mellan 100 000 och 200 000 barn som upplevt våld i nära relationer.⁴⁵

Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR) beskriver på sin hemsida barnets upplevelse av våldet och konsekvenserna av våldet på följande sätt:

”Barnen är inte enbart vittne till våldet – de upplever våldet själva. Hemmet, som är den plats som bör erbjuda trygghet, blir till en plats där vad som helst kan hända. Våldet kan leda till att barnet hindras i sin psykiska utveckling och får trauman som behöver långsiktigt stöd och behandling.

Många barn tar på sig ett stort ansvar för det som sker, och mår dåligt av att inte kunna stoppa våldet. En bristande tillit till vuxenvärlden är inte ovanlig, liksom låg självkänsla och en bristande tilltro till sin egen förmåga. Många barn går omkring med en ständig oro för att mamma inte ska orka mer eller att hon ska vara död när de kommer hem från skolan.

Oro och anspänning kan leda till utagerande beteende som att vara lättirriterad och aggressiv. Många lär sig lösa konflikter med våld. Andra barn blir väldigt ansvarstagande och duktiga. Det kan ha ett behov av att ha kontroll över sin tillvaro och andra personer, eller motsatsen - vara anpassligt och låta andra bestämma.

Relationssvårigheter kan göra att barnet har svårt att leka med andra barn. Vanliga symptom är sömnsvårigheter, koncentrationssvårigheter och psykosomatiska besvär. Barnet kan lida av PTSD (posttraumatiskt stress syndrom), något som ibland felaktigt diagnostiseras som ADHD.

Våld föder våld. Hot och kränkningar riskerar att normaliseras och följa med upp i vuxen ålder. Killar som blir ”stökiga problembarn” och lär sig att lösa konflikter med våld. Tjejer som skadar sig själva och i vuxen ålder söker sig till destruktiva relationer.”⁴⁶

Det finns mycket kvar att utveckla när det gäller att upptäcka, ge skydd, stöd och behandling samt uppföljning av insatser för barn som lever och har levt med våld i familjen. Forskning visar att det finns ett klart samband mellan barn som bevittnat våld och misshandel av barn. Barn som lever med en mamma som blir misshandlad blir i högre grad själva utsatta för fysiskt våld. Detta kan ske när de försöker förhindra våld mot mamman, men våldet kan också vara direkt riktat mot barnen. Barnen löper också ökad risk att utsättas för sexuella övergrepp. Konsekvenserna för barn som utsätts för våld i familjen är mycket allvarliga och barnen behöver först och främst skydd från våldet. Metoder för våldutövande föräldrar bör utvecklas i syfte att förändra aggressivt beteende.⁴⁷

I dag tvingas barn som lever med våld ofta att lämna inte bara sitt hem utan även förskola, skola, fritidsverksamhet med mera för att undkomma våldet. Barn på skyddat boende har rätt att fullfölja sin skolgång men samhällets möjligheter att organisera detta brister i många fall.⁴⁸ Eskilstuna kommuns förskole- och skolverksamhet ska arbeta aktivt för att säkra dessa barns rätt att fullfölja sin skolgång.

⁴⁵ Sveriges kommuner och landsting (2009).

⁴⁶ www.kvinnojouren.se den 19 oktober 2014.

⁴⁷ Sveriges kommuner och landsting (2013).

⁴⁸ Ibid.

Ett sätt att tillvarata barnens intresse är att flytta på våldsutövaren i betydligt större utsträckning än vad som sker idag. Socialtjänstens barnvårdsutredningar måste i högre utsträckning fokusera på den våldsutövande förälderns omsorgsförmåga. Barnkonventionen måste respekteras i alla dess delar och barns bästa ska alltid stå i centrum när man beslutar om insatser som involverar barnet.⁴⁹

Vårdnadstvister och andra konflikter om gemensamma barn är ett stort problem. En man som utsatt sin partner eller barnen för våld kan i samband med en separation begära vårdnaden om barnen. Kvinnan kan tolka detta som ett medel att behålla makten över henne, trots att de inte längre lever ihop. Att söka vårdnaden om barnen kan också användas som ett hot av mannen om kvinnan försöker lämna honom eller anmäla våldet till polisen. Om domstolarna slentrianmässigt dömer till gemensam vårdnad, vilket ibland dessutom tolkas som växelvis boende, tvingas kvinnan ha regelbunden kontakt med mannen. Insikten om detta gör att många kvinnor stannar kvar i en våldsrelation, eftersom de bedömer att det ger dem lite mer kontroll över sin och barnens situation. Regeln om gemensam vårdnad, som i andra situationer är välmenad och gynnsam, kan i dessa fall bli en oönskad komplexitet eftersom faderns tillstånd krävt till exempel om modern vill att barnet ska få gå hos en terapeut för att bearbeta sina upplevelser. Om fadern motsätter sig sådan eller annan hjälp som moderna föreslår hamnar barnet kanske i en svår lojalitetskonflikt mellan föräldrarna och verksamheter som skulle kunna hjälpa barnet kan vägra ta sig an barnet tills föräldrarna är överens, vilket ger pappan ytterligare ett maktmedel mot mamman.⁵⁰ Verksamheter som möter barn behöver ha kunskap om ovanstående för att på bästa sätt hjälpa och stödja barnen som befinner sig i denna situation.

Brottsoffermyndigheten har på uppdrag av regeringen tagit fram information om skydd och stöd direkt riktad till barn och unga som brottsoffer. Informationen finns samlad på <http://jagvillveta.se> "Allt om dina rättigheter vid brott". Informationen på webbplatsen är uppdelad efter ålder: 4-7 år, 8-13 år och 14-17 år. Förutom webbplatsen innehåller informationssatsningen broschyrer, filmer, spel och en barnbok. Boken om Liten handlar om en liten person som är rädd hemma. I Litens familj blir bråken stora, för stora. I boken får man följa Litens strategier för att hantera en skrämmande vardag och till slut berättar Liten för personal på förskolan om hur hen har det hemma. Boken om Liten behandlar ett ämne som sällan berörs i barnlitteratur men som berör alla barn. Den är framtagen av Brottsoffermyndigheten tillsammans med författaren och illustratören Stina Wirsén.

Socialstyrelsen har under hösten 2014 gått ut med en utlysning till alla Sveriges statliga universitet och högskolor där de kan ansöka om att få bli nationellt kunskapscentrum för kunskap om våld och övergrepp mot barn. Målet med verksamheten är att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn på ett strukturerat sätt. Syftet ska vara att främja tvärprofessionell kunskapsutveckling kring våld och andra övergrepp mot barn samt att stimulera och stödja samverkan över myndighetsgränser. Verksamheten ska även bidra till att främja nätverk och kunskapsutbyte mellan yrkesverksamma praktiker, forskare och idéburna organisationer inom det civila samhället. Regeringen fattar beslut under 2015 om vilket lärosäte som får uppdraget. 5 miljoner kronor är avsatta till uppdraget.

Det är önskvärt att personal inom många kommunala verksamheter, inte minst inom förskola och skola, inhämtar mer kunskap om barn som upplever våld i familj. Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR) har flera bra metodmaterial och filmer som kan beställas via deras hemsida www.kvinnojouren.se till exempel: "Ur barnens perspektiv" (metodstöd för samtalsgrupper med olika målgrupper), "Jag sa att jag hade en mardröm" (19 minuter lång animerad film som finns översatt till

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Sveriges kommuner och landsting (2006).

flera språk), ”Måsvägen 12” (ett spel som öppnar samtal om jämställdhet, våld och integration), ”I pappans rike – om barn till misshandlade kvinnor” (en 40 minuter lång film om att växa upp i våldets närhet) och ”Ingen ser oss” (ett utbildningsmaterial om våld, jämställdhet och maskulinitet inklusive en 40 minuter lång novellfilm).

Ett annat bra material om barn som upplever våld i familjen finns både som barnbok, animerad film (via Cinebox, Swedish film AB) och dockteater (via Riksteatern): ”Den arge” (Sinna mann) av Gro Dahle och Svein Nyhus. Både till filmen och till teaterföreställningen finns en lärarhandledning utarbetad.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor ur barnets perspektiv finns och utvecklas inom Mälardalens högskola, bland annat inom den forskning som professor Maria Eriksson bedriver. Eskilstuna kommun har för avsikt att utveckla samverkan med Mälardalens högskola inom detta område under handlingsplanens giltighetstid.

Målsättningen för Eskilstuna kommuns arbete mot mäns våld mot kvinnor är att barn och unga ska slippa uppleva att våld utövas mot deras mammor och andra närstående flickor och kvinnor.

Kvinnor med funktionsnedsättning

I Sverige trädde Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i kraft i januari 2009. Konventionen, som antogs av FN:s generalförsamling 2007, klargör att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för flerfaldig diskriminering. De stater som ratificerat konventionen ska vidta åtgärder för att säkerställa att kvinnor med funktionsnedsättning fullt och likaberättigat åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.⁵¹

En funktionsnedsättning, i enlighet med Socialstyrelsens terminologi, innebär en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Ett flertal studier från USA, Kanada och även Sverige har under 2000-talet visat att våld mot kvinnor med funktionsnedsättning är mer omfattande än omfånget av våld mot kvinnor utan funktionsnedsättning.⁵²

Det finns ett antal faktorer som gör att kvinnor med funktionsnedsättning kan vara särskilt utsatta. Det handlar om beroende, osynlighet och sårbarhet.⁵³

Många kvinnor med funktionsnedsättning är beroende av andra i sitt dagliga liv. Det rör sig om vård, stöd och service utförd av nära anhöriga, personliga assistenter, färdtjänstchaufförer eller annan personal. Dessa personer kan vara de som upptäcker att kvinnan utsatts för våld – men de kan också vara förövarna.

Osynlighet kan handla om att brottsliga handlingar som kvinnorna utsätts för bortdefinieras och i stället benämns som ”missförhållanden” eller ”brister” i olika verksamheter. Osynligheten kan också vara en konsekvens av att kvinnor med funktionsnedsättning inte ses som kvinnor utan identifieras med sin funktionsnedsättning. Kvinnorna ses som ”könlösa” och icke-sexuella. Denna könsblindhet bidrar bland annat till att osynliggöra sexuella övergrepp.

⁵¹ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet (2013): *Rapport. Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*.

⁵² Ibid.

⁵³ Där inte annat anges är huvuddelen av texten i detta avsnitt hämtat från sammanfattningen i Socialstyrelsens utbildningsmaterial *Sällan sedda* (2011).

Sårbarheten kan variera med typen och graden av funktionsnedsättning. Forskare har lyft fram kvinnor med psykiska och intellektuella funktionsnedsättningar som en grupp med risk för särskild sårbarhet när det gäller att utsättas för våld.

Kvinnor med funktionsnedsättning utsätts, liksom kvinnor generellt, främst för våld i parrelationer. Våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning har beskrivit hur våldet och kränkningarna många gånger riktar in sig på själva funktionsnedsättningen.

Om kvinnan har en funktionsnedsättning kan det ställas särskilda krav på lyhörddhet och flexibilitet från personalens sida för att samtalet ska fungera. Det krävs också att samhällets insatser ur olika aspekter är tillgängliga för kvinnor med funktionsnedsättning. Det gäller såväl möjligheten att ta sig in på ett socialkontor, en vårdcentral eller en annan vårdinrättning för att få hjälp, att få information om de insatser som finns, att få möjlighet att berätta om sin situation och bli förstörd och att vid behov få ett skyddat boende.

Den begränsade forskning som finns om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning visar att föreställningar och myter om kvinnor med funktionsnedsättning bidrar till en onyanserad bild av våldsutsattheten och till att våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning får ett sämre bemötande. Sådana myter och föreställningar måste motarbetas genom ökad kunskap och det är viktigt att den bemötande parten ser till kvinnans totala livssituation och till den enskilda individens förutsättningar, bland annat utifrån vilken typ av funktionsnedsättning det rör sig om.⁵⁴

Socialstyrelsen har tagit fram utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning: *Sällan sedda* (2011). Utbildningsmaterialet riktar sig till personalgrupper som kommer i kontakt med kvinnor med funktionsnedsättning, både inom kommunal verksamhet och inom andra organisationer, för att de bättre ska kunna tillgodose kvinnors med funktionsnedsättningar behov av stöd och hjälp.

Nationellt centrum för kvinnofrids (NKC) rapport ”Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning” (2013) innehåller mycket värdefull kunskap inom området. Kunskap om mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning kvinnor har också utvecklats av Bräcke Diakoni inom deras projektverksamhet ”Dubbelt Utsatt” (2007-2012). Bland annat skrev de en bok och spelade in en film med samma namn som projektverksamheten, samt tog fram utbildningsmaterialet ”Det finns stunder” som går att beställa från Amphi produktion.

Det finns behov av att utveckla arbetet med våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning i Eskilstuna. Kvinnojouren Moa har i dagsläget svårt att erbjuda skyddat boende till rörelsehindrade kvinnor, eftersom huset jouren finns i 2014 inte är handikappanpassat. Även för kvinnor med psykiska funktionsnedsättningar behöver fler alternativ till skyddat boende utvecklas, då kollektivt boende inte alltid är ett lämpligt alternativ.

Kvinnor över 65 år

Både äldre män och kvinnor utsätts för våld – i nära relationer, av anställda inom vård och omsorg, av grannar i särskilt boende och av deltagare i dagverksamhet.⁵⁵ Men kvinnorna utsätts inte bara för våld för att de är äldre, utan specifikt för att de är kvinnor. Våldet mot kvinnorna är i högre grad upprepat och det är nästan enbart kvinnor som utsätts för sexuellt våld.

⁵⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK (2013).

⁵⁵ Där inte annat anges är huvuddelen av texten i det här avsnittet hämtat från sammanfattningen i Socialstyrelsens utbildningsmaterial *Blånader och silverhår* (2014).

Det finns ett antal faktorer som ökar risken för äldre kvinnor att utsättas för våld. Med hög ålder följer ofta ett ökat beroende av omgivningen, såväl närstående som personal. Beroendet är en viktig riskfaktor när det handlar om att utsättas för våld. Det för också med sig en risk för upprepat våld, och möjligheten att ta sig ur en destruktiv relation minskar. Ansträngda vårdrelationer är en annan riskfaktor när det gäller våld och övergrepp. Personer med demenssjukdom löper dubbelt så stor risk att utsättas för vanvård av personal och anhörigvårdare. Äldre kvinnor kan också – som yngre kvinnor – leva i en parrelation där våldet funnits under många år.

Våld mot äldre kvinnor berör flera olika aktörer. Samverkan mellan olika aktörer är av stor betydelse.

Ett gott och kunnigt bemötande är grundläggande för att en våldsutsatt kvinna ska kunna ta emot samhällets stöd och hjälp. Om den äldre kvinnan har en funktionsnedsättning ställs det särskilda krav på lyhördhet och flexibilitet från personalens sida. Det gäller också att samhällets insatser är tillgängliga för äldre kvinnor.

Socialstyrelsen har tagit fram utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor: *Blånader och silverhår* (2014). Utbildningsmaterialet riktar sig till personalgrupper som kommer i kontakt med äldre kvinnor, både inom kommunal verksamhet och inom andra organisationer, för att de bättre ska kunna tillgodose dessa kvinnors behov av stöd och hjälp.

Kunskap om våld mot äldre i nära relation finns även inom Region Gotlands verksamhet FREDA, som bland annat tagit fram en rapport och kartläggning om våld mot äldre (OFREDAD, se www.gotland.se/freda).

Kommunens handläggare som utreder och beslutar om kvinnors och mäns rätt till hjälp och stöd i hemmet eller om vård- och omsorgsboende enligt socialtjänstlagen, behöver ha kunskap om mäns våld mot kvinnor. De behöver vara vaksamma och kunna tyda signaler på att kvinnan är våldsutsatt. För att beviljas vård- och omsorgsboende ska den enskilde ha ett omfattande omvårdnads- och tillsynsbehov som sträcker sig över hela dygnet. Parboende kan tillgodoses utifrån vissa behovskriterier och är i många fall eftersträvsvärt, men det är inte alltid det optimala vid misstanke om att våld förekommer. Den enskildes behov av trygghet och säkerhet är en aspekt i utredningen om vård- och omsorgsboende, och därför behöver kunskap om mäns våld mot kvinnor finnas med i utredningen.

Unga kvinnor

Unga män är betydligt oftare inblandade i olika våldshändelser jämfört med unga kvinnor⁵⁶. Omkring 40 000 unga män och 22 000 unga kvinnor i åldern 16-26 år har själva angett att de det senaste året har blivit utsatta för fysiskt våld så att de skadats eller så att det gjort ont. Det motsvarar 8,9 procent respektive 4,8 procent av samtliga i den åldersgruppen. Jämfört med äldre så är den nivån mycket hög, två-tre gånger så hög jämfört med gruppen 35-44 år och tre-fyra gånger så hög jämfört med gruppen 45-64 år. Långtifrån alla våldsbrott blir anmälda till polisen, men en övervägande majoritet av de misstänkta är män, en stor andel är unga. Statistiken visar tydligt att våldsbrotten minskar med ökad ålder. Vad det beror på är dock inte klarlagt.

Enligt den återkommande undersökningen om brott bland ungdomar i årskurs 9 (Brottsförebyggande rådet, Skolundersökningen om brott) hade 27 procent av killarna och 21 procent av tjejerna blivit utsatta för sparkar, slag eller annat våld utan att behöva söka vård det senaste året (2008). Nära åtta procent av killarna och fem procent av tjejerna hade blivit utsatta för så grovt våld att de hade behövt

⁵⁶ Huvuddelen av texten i det här avsnittet är hämtat från Ungdomsstyrelsens *Sammanfattning av rapporten Unga och Våld* (2014).

söka vård. I nästan hälften av samtliga fall av både lindrigare och grövre våld, hade våldet ägt rum i skolan eller på skolgården. Nivåerna har varit stabila sedan undersökningen startades 1995.

Enligt 2012 års Nationella trygghetsundersökning har omkring 15 000 tjejer och 2 000 killar i åldern 16-24 år själva angett att de det senaste året blivit utsatta för ett sexualbrott. Det motsvarar 3,4 respektive 0,5 procent av samtliga i den åldersgruppen. Männerna utgör 98 procent av samtliga misstänkta för sexualbrott enligt BRÅ:s statistik. Unga är utsatta för sexualbrott i betydligt större utsträckning än äldre. Även gärningspersonerna är i stor utsträckning unga.

Det saknas kunskap om hur omfattande det sexuella våldet är i ungas nära relationer, men utifrån Brottsförebyggande rådets studier vet vi att sexuella övergrepp i nära relationer generellt förekommer i betydligt större omfattning än överfallsvåldtäkter. När det sexuella våldet äger rum i en relation kan det ofta vara svårt att beskriva vad som har hänt utifrån att det kan vara väldigt oklart för unga personer vilken sorts sex som är okej och vilken som inte är det.

Unga kvinnor är den grupp kvinnor som utsätts för våld i nära relation i störst utsträckning. Samtidigt har de ofta svårt att identifiera sig med och relatera till samhällets bild av och arbetet med kvinnor som utsätts för mäns våld. De kvinnorna är ofta äldre och har många gånger barn. Genom att inte känna igen sig i den stereotypa bilden av våld i nära relationer framställer tjejer och killar sina egna erfarenheter av relationsvåld som annorlunda och mindre allvarliga jämfört med ”vanlig” misshandel av kvinnor.

Våld i ungas nära relationer har inte uppmärksammats i samma omfattning som vuxnas våld. En möjlig anledning till det är att de inblandade, framförallt förövarna, är försiktiga med att berätta om våldet eftersom det upplevs som ”det mest moraliska fel man kan göra”. Våld mot kvinnor förstås som moraliskt förkastligt, men också som något som går emot könsnormerna. En kille får inte slå en tjej och allra minst sin egen flickvän. En kille som utövat våld mot en tjej ”förtjänar” hot och våld. Det finns dock studier som visar att killar som slagit sin flickvän ibland får stöd från omgivningen och att skulden läggs på tjejen, till skillnad från mäns våld mot vuxna kvinnor där det generella mönstret numera är att mannen som brukar våld beläggs med skam och att kvinnan får stöd.

Sexuellt tvång och våld i ungas nära relationer bör uppmärksammas ännu mer, så att alla professioner inom kommunen som möter unga, kan erbjuda hjälp och stöd på bästa sätt. Sexualitet är ett känsligt område och sexualbrott något som är ännu mer känsligt att tala om, i synnerhet om de begås av närstående personer eller om brottet drabbar en (ung) person som har svårt att sätta ord på sin upplevelse. Det finns också ett stort behov av förebyggande arbete för jämställdhet, ifrågasättande av maskulinitetsnormer och dess koppling till våldsutövning, samt en utvecklad sex- och samlevnadsundervisning i skolan, förskolan, fritidsverksamheter, socialtjänsten och allt annat arbete med barn och unga i kommunen.

Kvinnor med anknytningsfall och papperslösa kvinnor

Kvinnor som vistas i Sverige med ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på grund av anknytning och kvinnor som vistas i Sverige utan uppehållstillstånd (papperslösa kvinnor) är särskilt utsatta och sårbara grupper i arbetet mot mäns våld mot kvinnor.⁵⁷

Många kvinnor som kommer till Sverige för att gifta sig med en svensk man befinner sig i en underordnad situation på grund att de är yngre, har lägre utbildning och befinner sig i en utsatt

⁵⁷ Där inget annat anges är huvuddelen av texten i det här avsnittet hämtat från Socialstyrelsens utbildningsmaterial *Ensam och utsatt. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund.* (2013)

situation ekonomiskt, vilket kan utnyttjas av våldsutövande män. ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige) har myntat begreppet frumport (engelsk motsvarighet = mail-order brides) för att beskriva situationen ”när en svensk man inleder en relation med en utländsk kvinna i syfte att utnyttja henne – som arbetskraft eller hushållerska, för uppässning och sex”. Även en man med utländsk bakgrund som utsätter sin partner för våld kan utnyttja sina kunskaper om det svenska samhället om han har levt i landet under en längre tid. Mannen kan också begränsa hennes möjligheter att återvända till ursprungslandet genom att tala illa om henne inför familj och släkt där.

Enligt flera källor blir kvinnor som lever gömda i Sverige, utan papper (uppehållstillstånd), ofta utsatta för våld och sexuella övergrepp av män. De har ofta ingen möjlighet att söka hjälp för att ta sig ur våldet, vare sig från kvinnojouren, socialtjänsten eller andra myndigheter. Att polisanmäla ett övergrepp är i princip helt omöjligt på grund av hotet om utvisning. De män som utsätter de papperslösa kvinnorna för våld kan till exempel vara en arbetsgivare som erbjuder svartjobb mot påtvingade sexuella tjänster eller en man som kvinnan har en relation med. De ideella kvinnojourerna tar inte alltid emot kvinnor som saknar uppehållstillstånd. En anledning kan vara att kvinnojourerna inte får ersättning av kommunen för papperslösa kvinnor.

Bristande kunskaper om det svenska samhället, i svenska språket, ett begränsat socialt nätverk i Sverige, samt avsaknad av permanent uppehållstillstånd är faktorer som kan göra det extra svårt för kvinnor med anknytningsfall och papperslösa kvinnor att söka och få hjälp för att ta sig ur våldet. Studier visar att våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund ofta får felaktig information från våldsutövaren. Det var vanligt med hot till exempel om att hon skulle bli utvisad om hon lämnade honom eller att hennes barn skulle tas ifrån henne. Kvinnornas isolering blir ofta stor om de har varit i Sverige en kortare tid och inte har ett nätverk här. Språksvårigheter bidrar till isoleringen och känslan av utanförskap kan vara svår för kvinnan att hantera.⁵⁸

En kvinna som är maka eller sambo till någon som är bosatt eller har uppehållstillstånd i Sverige beviljas i regel uppehållstillstånd på grund av anknytning. Uppehållstillstånd kan också beviljas för en kvinna som planerar att gifta sig eller ingå ett samboförhållande med någon som är bosatt i Sverige (så kallad snabb anknytning), om förhållandet framstår som seriöst och det inte finns några särskilda skäl för att neka uppehållstillståndet. Sådana särskilda skäl kan vara att kvinnan eller kvinnans barn ”antas bli utsatt för våld eller för annan allvarlig kränkning av sin frihet eller frid, om uppehållstillstånd skulle beviljas”. Tidigare gällde detta även gifta par men regeln ändrades 2006 i samband med att Sverige införlivade EU:s familjeåterföreningsdirektiv. Detta betyder att Migrationsverket inte har någon möjlighet att neka en gift kvinna uppehållstillstånd på grund av att det finns kännedom om att anknytningspersonen tidigare har gjort sig skyldig till exempelvis våldsbrott mot någon närstående.

En kvinna ska beviljas permanent uppehållstillstånd om paret stadigvarande har bott utomlands. Om paret har varit gifta, utan att stadigvarande ha bott tillsammans utomlands beviljas de ett tidsbegränsat uppehållstillstånd vid första beslutstillfället, och detsamma gäller för den som planerar att gifta sig eller bli sambo med någon i Sverige. Vanligtvis ges ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på två år, och om förhållandet upphör kan det bli återkallat.

Många forskare lyfter fram den rättsliga regleringen av uppehållstillstånd som en viktig faktor till att migrerande kvinnor med tidsbegränsat uppehållstillstånd över hela Europa upplever en större exkludering och har sämre tillgång till rättsliga lösningar för att bekämpa det våld som män utövar mot dem än andra våldsutsatta kvinnor. Forskarna menar att reglerna i värsta fall kan göra det svårare för kvinnor att skydda sig mot våld och lämna en våldsamt situation. Även kvinnojourer vittnar om en

⁵⁸ Socialstyrelsen (2013).

frustration i kontakten med kvinnor med tillfälligt uppehållstillstånd, eftersom de inte kan garantera kvinnan att hon får stanna om relationen avslutas.

Våldsutsatta kvinnor som är i Sverige med tillfälligt uppehållstillstånd kan beviljas permanent uppehållstillstånd om förhållandet har upphört främst på grund av att kvinnan eller hennes barn har blivit utsatta för våld, men det är osäkert om kvinnan får uppehållstillstånd med hjälp av denna skyddsregel. År 2012 var det 89 kvinnor som åberopade denna regel, och av dem fick 52 permanent uppehållstillstånd.

En kartläggning om förekomsten av våld mot kvinnor som är i Sverige på grund av anknytning visar att cirka 500-1 000 kvinnor och 500 – 1 000 barn i målgruppen har varit utsatta för våld under undersökningsperioden. Undersökningen omfattade 92 av landets 290 kommuner och sträckte sig över en tremånadersperiod. Omräknat till hela Sverige är det flera tusen kvinnor och barn som varje år utsätts för våld.⁵⁹ Det är oklart hur många kvinnor som lever i Sverige utan uppehållstillstånd. Därför är det omöjligt att göra en uppskattning av omfattningen av våldet mot dessa kvinnor.

Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund, ”Ensam och utsatt” (2013), som bland annat tar upp frågor om våld mot kvinnor med anknytningsfall.

Den statliga utredningen ”Kvinnor och barn i rättens gränsland”⁶⁰ handlar om kvinnor som utsätts för våld efter att ha beviljats uppehållstillstånd i Sverige, och i den finns bland annat en gedigen genomgång av forskning om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund och våldsutsatta kvinnor med tidsbegränsat uppehållstillstånd. Denna genomgång är en värdefull informationskälla för den som vill veta mer.

Kunskap finns även att hämta hos andra kommuner, till exempel Malmö, som arbetat mer med att utveckla metoder för att stödja våldsutsatta kvinnor med anknytningsfall och papperslösa kvinnor.

Kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem

Studier och intervjuer med praktiker visar att våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem på flera sätt är en utsatt grupp⁶¹. Kvinnor i missbruk eller beroende befinner sig många gånger i livssituationer som ökar risken för att utsättas för våld – samtidigt som de tycks ha svårare än andra våldsutsatta att få stöd och hjälp. Det tycks som att dessa kvinnor i högre grad än andra kvinnor möts av omgivningens attityder om att de får ”skylla sig själva” för våldet – ett förhållningssätt som de dessutom ofta själva ger uttryck för. Våldet ses som en konsekvens av missbruket – och därmed tenderar kvinnans våldsutsatthet att negligeras och osynliggöras, och det blir på så sätt också svårare för henne att få det stöd och den hjälp hon skulle behöva.

Liksom andra våldsutsatta kvinnor utsätts kvinnor med missbruksproblem för både fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Oftast är förövaren en partner eller före detta partner. För kvinnor i missbruk eller beroende är det heller inte helt ovanligt att bli utsatt för våld av bekanta eller av yrkesutövande personer de möter.

Det är inte ovanligt att kvinnan har problem på flera livsområden, som gör att hon har behov av stödinsatser, behandling och vård. Utöver problem med våldsutsatthet och missbruk kan det handla om

⁵⁹ SOU 2012:45

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Där inget annat anges är huvuddelen av texten i detta avsnitt hämtat från sammanfattningen i Socialstyrelsens utbildningsmaterial *Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem* (2011b).

psykisk eller fysisk ohälsa, arbetslöshet, svag ekonomi, osäker bostadssituation, med mera. Kvinnan kan ha erfarenhet av att sälja sexuella tjänster och av kriminalitet. Om kvinnan är förälder, kan hon ha varit med om att få sitt eller sina barn omhändertagna och placerade av socialtjänsten.

För våldsutsatta kvinnor i allmänhet kan det vara svårt att söka hjälp – men kanske är det särskilt svårt för våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem. Bland annat beror det på rädsla: för att bli dåligt bemött, för att bli avvisad på grund av missbruket, för att inte bli trodd, för att missbruket ska avslöjas, för att råka ut för repressalier om hon skvallrar, och för att bli sedd som en dålig förälder och därmed riskera att få sina barn omhändertagna.

Våldsutsatta kvinnor i missbruk eller beroende behöver få tillgång till fler skyddade boenden och specialinriktade jourer, med personal som har kunskap om såväl våldets och missbrukets mekanismer som om annan problematik, till exempel psykisk ohälsa. Utifrån ett skydds- och trygghetstänkande kan en viktig insats vara att erbjuda könsspecifik missbruksbehandling för de kvinnor som önskar det. Detta för att i mesta möjliga mån undvika att kvinnan i behandlingen stöter på en eventuell förövare.

Personal som möter våldsutsatta kvinnor i missbruk eller beroende behöver öka kunskapen och bredda sin kompetens, för att kunna ge ett gott bemötande och stöd. Det är samtidigt viktigt för personal att reflektera över och arbeta med sina egna attityder gentemot kvinnor med missbruksproblem. Ska ett förändringsarbete kunna äga rum i praktiken förutsätts dock ofta ett medvetet och systematiskt arbete på organisationsnivå – i form av strategier, handlings- och genomförandepplaner.

Behovet av ett förbättrat samarbete mellan olika aktörer, såsom socialtjänst, kvinnojourer, polis, hälso- och sjukvård, psykiatri och missbruks- och beroendevård, är något som framkommer både i undersökningar och i intervjuer med yrkesverksamma.

För att få en bättre bild av problemets omfattning, karaktär och utveckling över tid, och under vilka förhållanden som de utsatta kvinnorna lever, behövs mer forskning. Det behövs även mer evidensbaserad kunskap om vilka metoder för stöd och behandling som är verkningsfulla och lämpliga.

Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial med fokus på kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem, ”Skylla sig själv?” (2011b). Syftet med materialet är att det ska bidra till att öka kunskapen hos olika personalgrupper om de specifika problem som våld riktat mot kvinnor i missbruk eller beroende kan innebära, och att öka kunskapen om de särskilda behov av skydd, stöd och hjälp som kvinnorna kan ha. Förhoppningen är att yrkesverksamma som möter våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem på ett bättre sätt ska kunna möta och tillgodose sådana behov framöver.

Metoder och arbetsformer behöver utvecklas för att bättre kunna erbjuda stöd och tillgodose de behov våldsutsatta kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem har. Insatserna behöver vara anpassade, individuella och flexibla utifrån kvinnornas uttalade behov och verklighet. Bland annat kan kommunen behöva arbeta mer uppsökande för att överhuvudtaget nå den här målgruppen.

Hemlösa kvinnor

Hemlöshetsbegreppet omfattar ett antal boendesituationer som personer kan befinna sig i för en kortare eller längre tid: 1. Akut hemlöshet, inklusive boende på kvinnojour, 2. Boende på institution eller i kategoriboende, 3. Boende i långsiktiga boendelösningar – sekundära bostadsmarknaden, samt

4. Boende i eget ordnat kortsiktigt boende⁶². Våld i hemmet/i nära relation påverkar möjligheten att bo kvar i en gemensam bostad och kan därför vara en orsak till hemlöshet.

Gruppen hemlösa personer är heterogen. Här finns personer som inte kan komma in på den ordinarie bostadsmarknaden, främst på grund av att de saknar förankring på arbetsmarknaden. Andra har omfattande problematik och är i stort behov av stöd och hjälp från samhället. Det som förenar är att personerna befinner sig i osäkra boendeförhållanden. Socialstyrelsen menar att hemlöshet är ett problem i sig, oberoende av vilka andra svårigheter personen kan ha. Hemlöshet riskerar dessutom att förstärka andra problem.

Socialstyrelsen kartlägger löpande hur många personer i Sverige som befinner sig i de situationer som räknas in i begreppet hemlösa. I kartläggningen som Socialstyrelsen genomförde år 2011 inrapporterades sammanlagt cirka 21 200 män (64 procent) och cirka 11 700 kvinnor (36 procent) som hemlösa. För cirka 1 100 personer angavs inte kön. Av männen var 33 procent utrikes födda, och av kvinnorna 39 procent.

Andelen kvinnor i kategori 1 (akut hemlöshet) har ökat mellan 2005 och 2011, från 25 procent till 33 procent och ökningen förklaras till största delen av ökningen av antalet kvinnor i skyddat boende, inklusive kvinnojourer (140 kvinnor uppgav att de bodde på en kvinnojour vid mätningen vecka 17, 2005, 430 kvinnor vid mätningen vecka 18, 2011).

Av de personer som befann sig i akut hemlöshet (kategori 1 ovan) svarade tio procent att våld i familjen var orsaken eller en av orsakerna till hemlösheten. I övriga kategorier (2-4 ovan) var motsvarande andel tre, fyra respektive fyra procent. Av de personer som också uppgav att de var föräldrar uppgav cirka en tredjedel att orsaken till hemlösheten kunde vara skilsmässa, våld i familjen eller konflikt i familjen. Motsvarande andel var för unga vuxna av båda könen (18-26 år) 40 procent. I kartläggningen som helhet angavs missbruk och beroende av uppgiftslämnarna som den vanligaste orsaken till hemlösheten. Även psykisk ohälsa och vräkning uppgavs som vanliga orsaker.

Vid mätningen 2011 fanns påvisbara skillnader mellan könen när det gäller vilka boendeformer som var mest förekommande. Framför allt bodde kvinnor i större utsträckning i försökslägenheter, i referensboende eller med socialt kontrakt (54 procent) – det vill säga i de långsiktiga boendelösningarna. Ungefär en femtedel av kvinnorna bodde inneboende eller tillfälligt i andra hand. Skyddat boende (där boende på kvinnojourer ingår) var nästan enbart ett boendialternativ för kvinnor. Ytterst få kvinnor vistades utomhus eller i offentliga utrymmen, och en lägre andel befann sig i de övriga mer akuta boendialternativen vid en jämförelse med männen. Av männen bodde också en relativt stor andel i försökslägenheter och liknande (cirka 37 procent), men andelen var lägre än för kvinnorna. En högre andel män bodde i kategoriboenden och 13 procent befann sig i akut hemlöshet. En lika stor andel som bland kvinnorna, ungefär 20 procent, bodde inneboende eller med korta andrahandskontrakt. Ungefär 1 procent sov ute.

Hemlösa personer av båda könen löper högre risk att bli utsatta för våld än ”genomsnittssvensken”. Hemlösa kvinnor är mer våldsutsatta än hemlösa män. En rapport från tre svenska storstäder visar att

⁶² Den största delen av texten i detta avsnitt är hämtat från Socialstyrelsens rapport *Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011 – omfattning och karaktär*.

92 procent av de hemlösa kvinnorna blivit utsatta för våld under de senaste åren⁶³. En studie från Karolinska institutet visar att hemlösa kvinnor också utsätts för grövre våld än andra kvinnor⁶⁴.

Enligt handboken ”Respektera mig! Handbok för yrkesverksamma om våldsutsatta kvinnor i missbruk” (2008), som utarbetades inom Malmö stads projekt ”Bättre boende för hemlösa missbrukande kvinnor i Malmö” är våld, missbruk och hemlöshet samspelande faktorer. Exempelvis anges ofta våldet som en framträdande orsak till kvinnors hemlöshet och missbruk som en indirekt bakomliggande anledning. ”Vid hemlöshet eskalerar missbruk och våld. Kvinnojourer tar inte emot våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik. Därför är boendet centralt för kvinnan. Boendet skall vara skilt från behandling och bör komma före eventuell drogfrihet. Det ska inte vara en massa krav kopplat till boendet. Dessa är några av de huvudprinciper som projektet vill lyfta fram. Det är viktigt att se till kvinnornas totala livssituation. Avgörande för kvinnorna är att ha ett tryggt boende även om de är i missbruk och inte förlora boendet vid återfall eller när de inte klarar av uppsatta regler. Kvinnorna önskar boenden som utgår från deras behov och inte från deras misslyckanden.”

Det är kommunernas ansvar att hemlösa personer i Sverige får det stöd och den hjälp de behöver, men det är inte socialtjänstens uppgift att tillhandahålla bostäder. Personer som arbetar i kommunen kan ha stöd av Socialstyrelsens webbaserade vägledning i arbetet med att motverka hemlöshet, se www.socialstyrelsen.se. I arbetet behövs också kunskap om jämställdhet, mäns våld mot kvinnor och hemlösa kvinnors och mäns olika behov.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket har flera beröringspunkter med mäns våld mot kvinnor. Båda har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. Det finns många likheter i våldets struktur och mekanismer, till exempel att våldet och förtrycket ofta utövas i en nära relation och att den våldsutsatta på olika sätt är beroende av och starkt känslomässigt bunden till förövaren eller förövarna. Däremot måste man i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck använda andra metoder än i arbetet mot våld i nära relationer, bland annat på grund av våldets kollektiva karaktär, att det hedersrelaterade våldet kan ha en större legitimitet hos inblandade i omgivningen, samt att utövandet av våldet i större utsträckning kan vara en kollektiv handling med fler än en förövare inblandad.

Synen på kvinnors och mäns sexualitet är central för att förstå våldets struktur och mekanismer både rörande mäns våld mot kvinnor generellt och hedersrelaterat våld och förtryck.

Hedersrelaterat våld och förtryck skiljer sig från mäns våld mot kvinnor genom dess kollektiva karaktär, vilket innebär att det kan finnas flera förövare av båda könen och att offren kan vara både kvinnor och män, flickor och pojkar. De flesta som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är dock flickor och (unga) kvinnor, men även unga män, homo-, bi- och transsexuella personer av båda könen drabbas.

Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus. Familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Pojkar, homosexuella och bisexuella kvinnor och män, samt personer med

⁶³ <http://www.dagen.se/nyheter/malmo-stad-vard-for-konferens-om-vald-mot-hemlosa-kvinnor/>

⁶⁴ <http://www.svtplay.se/klipp/577371/grovre-vald-mot-hemlosa-kvinnor>

könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas. I sin extrema form kan kontrollen leda till hot om våld och våld, inklusive dödligt våld.⁶⁵

Att bryta mot systemet och agera utifrån sina egna val och önskingar ställer höga krav på individen som ibland måste ta avstånd från sin ursprungsfamilj och sina vänner. För att klara det krävs att samhället erbjuder skydd och stöd. Det krävs särskild kompetens för att göra adekvata riskbedömningar av personens skyddsbehov.⁶⁶

I enlighet med FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor som antogs 1993 kan våld och förtryck som skadar kvinnor aldrig accepteras med hänvisning till religion, seder och traditioner. Vid kollision mellan kulturella särdrag och föräldrars rätt till uppfostran, ska utgångspunkten för lösningarna på problemen alltid vara den utsattas mänskliga rättigheter. Våldet kränker den utsattas mänskliga rättigheter.

I en nationell rapport författad av Länsstyrelsen i Stockholms län (2004) gjordes en samlad bedömning av myndigheters och organisationers uppskattningar av antalet då kända fall av hedersrelaterat våld mot flickor/kvinnor. Enligt den beräknades då 1 500 – 2 000 flickor/unga kvinnor vara utsatta för hedersrelaterat våld i Sverige.⁶⁷

Länsstyrelsen i Östergötland har under ett antal år haft regeringens uppdrag att samordna arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige. I sin redovisning av uppdraget till regeringen 2012 konstaterar de att kännedom och medvetenhet om hedersrelaterat våld och förtryck har ökat och det finns en ökad samverkan i frågan mellan olika aktörer. Vidare har målgruppen fått mer kunskap om sina rättigheter, de vet i större utsträckning vart de kan vända sig och det finns en ökad beredskap för att hjälpa utsatta. Samtidigt föder detta ett behov av ökad och fördjupad kunskap. Framgångsfaktorer för arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck är bland annat förankring på politisk, lednings- och chefsnivå i myndigheter och kommuner, bildande av tvärprofessionella kompetens- och resursteam, samt riktade spetskompetensutbildningar och fokus på rättighetsperspektivet, konstaterar Länsstyrelsen i Östergötland.

Vid länsstyrelsen i Östergötland finns även ett särskilt kompetensteam med specialistkunskaper inom området hedersrelaterat våld och förtryck, samt ett nationellt samordningsansvar för arbete mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Yrkesverksamma kan ringa det nationella kompetensteamet för rådgivning och konsultation i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som man misstänker att barnet/ungdomen riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning (telefon: 010-223 57 60, bemannad måndag till fredag, kl. 09:00-16:00).

De som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck får inte alltid den hjälp och det stöd som de behöver och har rätt till, trots att kommunerna enligt socialtjänstlagen har ett ansvar för att de ska få det. Socialstyrelsen har i sin tillsynsverksamhet riktat kritik mot flera kommuner när det gäller hanteringen av ärenden som har rört hedersrelaterat våld. Utgångspunkten måste vara att aldrig göra avkall på de utsattas rättigheter, oavsett om det är barn eller vuxna och oavsett hur komplexa eller komplicerade situationerna kan vara. Det handlar om mänskliga rättigheter.⁶⁸

⁶⁵ Sveriges kommuner och landsting (2013).

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Sveriges kommuner och landsting (2009).

⁶⁸ Socialstyrelsen (2014b): *Vänd dem inte ryggen. Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck.*

Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck, ”Vänd dem inte ryggen” (2014). Syftet med utbildningsmaterialet är att höja medvetenheten och kompetensen hos olika personalgrupper för att behoven av stöd och hjälp hos de personer som är utsatta för hedersrelaterat våld bättre ska tillgodoses. Men det är inte enbart socialtjänstens personal som behöver kunskap i frågor om hedersrelaterat våld. Kunskapen behövs inom många av kommunens verksamhetsområden, inte minst inom förskola, skola, fritidsverksamhet, äldreomsorg, omsorg om kvinnor och män med funktionsnedsättning med flera.

En statlig utredning: ”Hedersrelaterad problematik i skolan, en kunskaps- och forskningsöversikt”,⁶⁹ visar att även i skolor kan hedersförtrycket vara ett omfattande problem. Utredningen visar att det ibland förekommer vissa spänningar mellan personalen och föräldrar med utländsk härkomst när det gäller barnets rättigheter. Utredningens slutsats är att när föräldrars rättigheter till barnuppfostran och barnens rätt till utbildning kolliderar med varandra, måste man utgå från barnets rätt till utbildning när man söker lösningar på problemen. Likadant är det vid kollision mellan respekt för kulturella särdrag och barns/kvinnors mänskliga rättigheter. I lösningarna bör utgångspunkten vara mänskliga rättigheter för att skydda kvinnor och flickor mot bland annat hedersvåld.

Gift mot sin vilja

Det finns starka kopplingar mellan tvångsäktenskap och barnäktenskap, och hedersrelaterat våld och förtryck. Inom ramen för myndigheters arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck har därför ett intensivt arbete med att motverka dessa företeelser pågått sedan början av 2000-talet. Insatserna har från statligt håll haft ett tydligt fokus på barn och ungdomar, och arbetet bygger på ett samarbete mellan länsstyrelserna och frivilligorganisationer.

Ungdomsstyrelsen⁷⁰ har haft i uppdrag att kartlägga förekomsten i Sverige av arrangerade äktenskap mot en parts vilja. Uppdraget redovisades i rapporten ”Gift mot sin vilja”⁷¹. Den innehåller uppgifter om hur många som befann sig i riskgruppen för att bli gifta mot sin vilja och om brister i stödet till dem som utsätts för ofrivilliga äktenskap.

Med arrangerat äktenskap avses ett äktenskap där de som ska ingå äktenskapet samtycker till att någon annan föreslår en partner och samtycker till att gifta sig med den som föreslås. I många länder i världen är det naturligt att gifta sig genom arrangerade äktenskap. Ett arrangerat äktenskap kan ingås frivilligt. Utmärkande för detta är att båda parter har möjlighet att säga nej till att gifta sig eller till en föreslagen partner utan att drabbas av repressalier. Ett arrangerat äktenskap kan ingås mot den ena partens eller båda parternas vilja. Ett tvångsäktenskap utmärks av att en av parterna, eller båda, tvingats att ingå äktenskapet. Enligt forskare finns det en gråzon mellan arrangerade äktenskap mot den egna viljan och tvångsäktenskap. Den gråzonen ligger mellan att ingå äktenskap mot den egna viljan och att tvingas till att ingå äktenskap, det vill säga det finns en glidande skala mellan att inte vilja och att tvingas.⁷²

Baserat på Ungdomsenkäten 2009 som gick ut till 6 000 unga mellan 16 och 25 år gjorde Ungdomsstyrelsen en uppskattning av hur vanligt det är att unga har begränsningar i förhållande till äktenskap och/eller att familjen ställer upp villkor för val av partner. Ungdomsstyrelsen uppskattar att cirka 70 000 individer, lever i en sådan situation i Sverige. Uppdelat på kön är det 6,6 procent av de

⁶⁹ SOU (2010:84): *Hedersrelaterad problematik i skolan, en kunskaps- och forskningsöversikt*

⁷⁰ Numera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

⁷¹ Ungdomsstyrelsen (2009:5).

⁷² Ibid.

unga kvinnorna och 3,8 procent av de unga männen. Av dessa 70 000 uppger cirka 8 500 att de är oroliga över att inte själva få välja vem de ska gifta sig med.

Utifrån analyser av enkäter riktade till flickor och pojkar i årskurs 9 och årskurs 2 i gymnasiet har Ungdomsstyrelsen bland annat kommit fram till följande resultat:

- Det är betydligt vanligare med begränsningar i valet av framtida partner i familjer med utländsk bakgrund jämfört med i familjer med svensk bakgrund. Flickor med utländsk bakgrund uppger i störst utsträckning att de har begränsningar eller villkor. De är också mest oroliga för att inte själva kunna välja partner.
- Flickor med utländsk bakgrund som har ett begränsat eller villkorat val uppger i mycket större utsträckning än andra grupper att killar anses vara mer värda än tjejer i deras familjer. De uppger att de förväntas vara oskuld fram till att de ska gifta sig och att de inte får umgås med killkompisar eller ha pojkvän. Dessa flickor instämmer i störst utsträckning i påståendet att ”Föräldrar ska kunna begränsa en dotters frihet för att skydda familjens heder”.
- Det är betydligt vanligare att unga som inte själva får välja framtida partner utsätts för hot, våld och kränkningar av närstående. De som i störst utsträckning uppger att de utsätts för hot och våld i familjen är pojkar med utländsk bakgrund.
- Ju lägre utbildning föräldrarna har, desto större andel av de unga har svarat att de har begränsningar i valet av framtida partner.
- Det finns en överensstämmelse mellan den unges handlingsutrymme i valet av framtida partner och olika begränsningar på fritiden och i skolan. Detta gäller framförallt för frågan om att få umgås med kamrater av det motsatta könet.
- Andelen som har förbud mot att delta i vissa skolämnen och skolinslag, som sex- och samlevnadsundervisning, biologi, musik och idrott är lägst bland dem som själva får välja framtida partner och högst bland dem som förväntas följa andras val.
- Resultaten visar också att det är en avsevärt högre andel flickor och pojkar som har begränsningar i valet av framtida partner i religiösa familjer med utländsk bakgrund än i övriga familjer.
- Bland flickor med bakgrund i Mellanösternområdet, Syd- och Östasien samt Nordafrika, återfinns en högre andel som uppger att de har begränsningar i partnerval än bland flickor med bakgrund i andra geografiska områden. Bland pojkar framträder inte lika stora skillnader men det framgår att pojkar med bakgrund i Mellanösternområdet och Syd-/Östasien i större utsträckning har begränsningar än pojkar med bakgrund i övriga delar av världen.
- Unga som har begränsningar eller uppställda villkor i förhållande till äktenskap och partnerval ser ett behov av råd och stöd för att klara sin situation, men de har i väldigt liten utsträckning sökt stöd.
- Bland de unga med begränsat val så är hot om att bli utkastad hemifrån och hot om att skickas iväg hemifrån betydligt vanligare än hos unga som har fritt val. Särskilt tydligt är det bland de unga männen med utomnordisk bakgrund.
- En majoritet av de unga med fritt val bestämmer själva över sin sexualitet medan de unga med begränsat val i högre grad uppger att deras sexualitet är begränsad av föräldrarna. Kvinnor med utomnordisk bakgrund uppger i hög grad att deras sexualitet är begränsad, oavsett om de tillhör gruppen med fritt val eller de med begränsat val.
- Skälet till att föräldrar förbjuder sex innan äktenskapet handlar i högre grad om oskuld, skam och dåligt rykte för de unga med utomnordisk bakgrund som har begränsningar, än för de unga med nordisk bakgrund som också anger att de har begränsningar.

Ungdomsstyrelsen har också kartlagt olika myndigheters kompetens och handlingsutrymme i relation till frågor som rör arrangerade äktenskap mot den egna viljan. I den kartläggningen av myndigheters kompetens ingår en granskning av 174 LVU⁷³-domar under 2007. Granskningen visar att:

- 32 av de 174 ungdomar som var aktuella för ansökan om vård enligt 2 § LVU under 2007 var tydligt begränsade i förhållande till äktenskap och partnerval utifrån normer i familjen kring oskuld, sexualitet, skam och heder. Alla var flickor. Av de 109 flickor som var aktuella för att omhändertas av samhället under 2007 på grund av brister i hemförhållandena utgjorde de som var begränsade i förhållande till äktenskap och partnerval en tredjedel.
- Flickorna nås först av samhällets insatser när de har utsatts för misshandel och dödshot och för att de själva söker hjälp. Men det är inte säkert att flickorna erbjuds den insats som de främst frågar efter, skydd från föräldrarna.
- Av de 32 flickorna hade endast tre anmälts på initiativ av myndigheter. Ytterst få av dessa flickor som omhändertogs av socialtjänsten under 2007 skulle alltså ha omhändertagits om de inte själva hade sökt stöd och berättat om sin situation, trots att den ofta varit känd av skolpersonal och andra vuxna i flickornas närhet.
- Det är få flickor som tidigare erbjudits frivilliga insatser inom socialtjänsten, även om andra myndigheter som skolan eller polisen känt till deras problem. De flickor som erbjudits frivilliga insatser har inte fått tillgång till dessa på grund av att föräldrarna har sagt nej. Ingen av flickorna har tagit del av något förebyggande arbete utan insatser har först skett när situationen blivit ohållbar.
- Flera av de utsatta flickornas bröder förväntas och uppmuntras av familjen att begränsa, kontrollera, kränka och i vissa fall misshandla sina sysstrar. Om dessa bröder, som i flera fall är under 18 år, får stöd av socialtjänsten framkommer inte i någon av domarna som rör flickorna.
- Syskon erbjuds inte insatser. Av de 32 flickorna har 29 syskon. Endast i en LVU-dom framkommer att flickans syskon och föräldrar ska erbjudas någon form av insats från socialtjänsten i samband med att hon omhändertas på grund av hot och våld från familjen.
- Endast i tre av domarna lyfter länsrätten fram risken för ett äktenskap mot den egna viljan i sin bedömning av behov av vård enligt LVU.

Ungdomsstyrelsen menar vidare att det är problematiskt att kommunerna och skolan

- saknar enhetliga riktlinjer för hur de ska förhålla sig till att unga begränsas av sina föräldrar att delta i obligatoriska eller frivilliga aktiviteter på grund av värderingar som kan knytas till religion, tradition eller heder.
- saknar enhetliga riktlinjer för hur de ska förhålla sig till och agera då det framkommer att flickor systematiskt bevakas i skolan av släkt eller familj, att de följs till och från skolan eller att de inte får tala med, eller umgås med, pojkar i skolan.
- brister i rutiner och riktlinjer kring uppföljningsansvar, skolpliktsbevakning och frånvarorapportering.

År 2010 antog regeringen en särskild handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja (Skr. 2009/10:229). Insatserna i handlingsplanen syftade till ett stärkt förebyggande arbete, stärkt stöd och skydd för de unga som drabbas, ökad kunskap och förbättrad samverkan mellan myndigheter. Länsstyrelsen i Östergötlands län fick till exempel, i uppdrag att utveckla projektet ”Det handlar om kärlek”, som är en modell för lokal samverkan i frågor om individers rättigheter, och sprida det nationellt. I uppdraget ingick även att ta fram en vägledning för kommuner för stöd till och rehabilitering av unga som har placerats i familjehem eller hem för vård eller boende på grund av att

⁷³ Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

de riskerar att bli, eller har blivit, gifta mot sin vilja eller utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Metoder, modeller och vägledning finns att läsa mer om i slutrapporten för projektet, som finns på länsstyrelsen Östergötlands hemsida och på webbplatsen www.dinarattigheter.se Kunskap finns även hos Rädda barnen, som sedan slutrapporten skrevs 2013 arbetat med metodstödet, bland annat med stöd från Allmänna arvsfonden.

Vid länsstyrelsen i Östergötland finns även ett särskilt kompetensteam med specialistkunskaper inom området hedersrelaterat våld och förtryck, samt ett nationellt samordningsansvar för arbete mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Yrkesverksamma kan ringa det nationella kompetensteamet för rådgivning och konsultation i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som man misstänker att barnet/ungdomen riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning (telefon: 010-223 57 60, bemannad måndag till fredag, kl. 09:00-16:00).

Den 1 juli 2014 infördes det nya brottet, äktenskapstvång, som består i att någon genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att gifta sig eller ingå en äktenskapsliknande förbindelse. Straffet för äktenskapstvång är fängelse i högst fyra år.

Det nya brottet omfattar till skillnad från tidigare även situationer där det inte har varit nödvändigt med egentligt tvång för att åstadkomma äktenskapet. Det kan exempelvis handla om att gärningsmannen utnyttjar att offret befinner sig i en beroendeställning i förhållande till honom eller henne. Det kan också handla om utnyttjande av vissa andra förhållanden, till exempel att offret har en intellektuell funktionsnedsättning. När vuxna som ett barn är beroende av pressar barnet att gifta sig mot sin vilja eller arrangerar ett äktenskap utan hänsyn till vad barnet vill, kan det vara fråga om äktenskapstvång.

De nya reglerna innebär även att försök och förberedelse till äktenskapstvång straffbeläggs och att det för lagföring inte krävs att gärningen är straffbar i det land där tvånget har ägt rum.

Från den 1 juli 2014 är det också straffbart att lura någon att resa till ett annat land där personen ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande. Detta brott, vilseledande till tvångsäktenskapsresa, kan medföra fängelse i högst två år.

Utgångspunkten i svensk äktenskapsrätt har sedan länge varit att den som är under 18 år inte har nått den mognad som krävs för att självständigt ta ställning i sådana personliga och ekonomiska frågor som uppkommer i ett äktenskap. Möjligheten för en person under 18 år att få tillstånd att ingå äktenskap (äktenskapsdispens) tas nu bort. Den lägsta åldern som gäller för att ingå äktenskap i Sverige kommer alltså utan undantag att vara 18 år.

Att ett utländskt äktenskap erkänns i Sverige innebär att det blir giltigt här och alltså får samma rättsverkningar som ett svenskt äktenskap. Möjligheten att erkänna utländska barnäktenskap där minst en av parterna har anknytning till Sverige samt tvångsäktenskap begränsas ytterligare. Sådana äktenskap ska kunna erkännas endast om det finns synnerliga skäl.

Detsamma gäller för erkännande av utländska fullmaktsäktenskap (äktenskap där parterna samtidigt inte är närvarande vid ingåendet), om minst en av parterna har svensk anknytning. Genom att det krävs synnerliga skäl kan erkännande endast komma i fråga i rena undantagsfall. Så kan vara fallet om ett

nekat erkännande här skulle medföra allvarliga konsekvenser för parterna eller om det annars framstår som orimligt att inte erkänna äktenskapet.⁷⁴

Förhoppningen är att flickor och pojkar, unga kvinnor och män i Sverige, ska kunna leva sitt liv utan risk att utsättas för barnäktenskap eller äktenskap mot sin vilja.

Kvinnlig könsstympning

Könsstympning av flickor förekommer på många håll runt om i världen, från Indonesien i öst till Peru i väst. Vanligast är dock sedvänjan i Afrika. UNICEF uppskattar att mer än 130 miljoner flickor och kvinnor som lever idag har utsatts för någon form av könsstympning, i de 29 länder i Afrika och Mellanöstern där sedvänjan är främst förekommande.⁷⁵

Beteckningen "kvinnlig könsstympning" rymmer flera olika former av ingrepp. I vissa fall skärs delar av blygdläpparna eller klitoris bort. En annan variant är att klitoris prickas med ett vasst eller spetsigt föremål. Den grävsta formen av könsstympning är så kallad infibulation, vilket innebär att både klitoris och de inre och yttre blygdläpparna avlägsnas. Huden sys sedan ihop och kvar lämnas endast en millimeterstor öppning, där urin och menstruationsblod ska passera.

Könsstympning utförs oftast på flickor mellan fyra och 14 år, men även spädbarn stympas. Ibland utförs det på kvinnor som precis ska gifta sig, på kvinnor som är gravida med sitt första barn eller som precis har fött sitt första barn. Ingreppet görs oftast utan bedövning av barnmorskor eller barberare, som använder saxar, rakblad eller krossat glas.

Kvinnlig könsstympning är ett allvarligt hälsoproblem för flickor och kvinnor på grund av de medicinska riskerna med ingreppet. På många håll i Afrika och Mellanöstern utförs ingreppet av utbildade traditionella barnmorskor, äldre kvinnor i byn eller barberare. Ofta används smutsiga instrument som knivar, glasskärvor eller rakblad. Ingreppet genomförs vanligtvis utan bedövning.

Könsstympning medför långsiktiga fysiska och känslomässiga komplikationer. Svår smärta, stress, infektioner och psykiska problem kan uppstå efter ingreppet, liksom kraftiga blödningar, infertilitet och död. Kvinnans sexualliv blir också ofta mycket smärtsamt och svårt.

Infibulation förorsakar de största besvären och farorna. Eftersom endast en liten öppning lämnas kan urin och menstruationsblod inte rinna ut ordentligt, vilket också kan förorsaka infektioner i underlivet. Det kan även leda till att kvinnan får svårt att kontrollera urinflödet. Könsstympning medför ofta svåra förlossningar, med dödlig risk för både modern och barnet. Vid förlossning öppnas såret för att efter förlossningen sys ihop igen. Detta innebär stora risker för infektioner.

Traditionen att könsstympa flickor har troligen existerat i tre tusen år. Det finns olika teorier om var och varför sedvänjan uppstod, men inget har med säkerhet kunnat fastställas. Människor som är angelägna om att bevara traditionen med kvinnlig könsstympning betraktar den ofta som ett religiöst påbud. Sedvänjan förekommer bland katoliker, protestanter, kopter, falasher, muslimer och animister. Det finns dock inget skriftligt stöd i någon religion för könsstympning.

Kvinnlig könsstympning utförs fortfarande eftersom det är rotat i den traditionella tron om kvinnors status och roll. Det anses också vara en del av den rit som ska initiera den unga flickan i vuxenvärlden. Könsstympning ses ofta som en nödvändighet för äktenskap, då ingreppet tros bevara en flickas

⁷⁴ Justitiedepartementet (maj 2014).

⁷⁵ Där inget annat anges är texten i detta avsnitt hämtat från UNICEF Sveriges hemsida, <http://unicef.se> den 19 oktober 2014.

oskuld innan giftermålet. Det är också ett sätt att kontrollera kvinnornas sexualitet, eftersom den sexuella njutningen minskar och kvinnan därför antas vara trogen sin man. Trots de stora farorna för hälsan, ses könsstympning som ett sätt att göra könsorganen "rena och vackra" och att omvandla flickan till "en riktig kvinna". Kvinnlig könsstympning förekommer även i välbärgade familjer i storstäderna. Där är det numera vanligt att mer omfattande ingrepp görs av utbildad sjukvårdspersonal, trots att de flesta läkarorganisationer fördömer stympningen. Det ger läkarna extrainkomster.

Könsstympning är ett grovt brott mot barnets rättigheter. I FN:s konvention om barnets rättigheter fastslås bland annat att traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa ska avskaffas och med stöd av detta har arbetet mot de skadliga ingreppen kunnat resultera i att många länder infört lagar som förbjuder könsstympning, till exempel Burkina Faso, Egypten, Etiopien, Sudan, Australien och Storbritannien. I flera afrikanska länder har man utvecklat officiella strategier mot könsstympning. Flyktingar har tagit med sig traditionen till västvärlden, vilket har lett till en ökning av könsstympning i Europa, Nordamerika och Australien.

Sedan 1999 råder en hårdare lagstiftning mot könsstympning i Sverige. Straffskalan har skärpts genom att straffet för den som utför könsstympning i Sverige nu är mellan två och fyra års fängelse. Kvinnlig könsstympning är förbjudet enligt svensk lag och straffbart i Sverige även när ingreppet utförs i ett annat land. Även förberedelse och underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart.

Det förebyggande arbetet är viktigt och personer som kommer i kontakt med flickor i riskzonen behöver veta vad de ska göra. Socialtjänsten ska alltid inleda en utredning om risken är överhängande att kvinnlig könsstympning sker, föräldrarna har en positiv inställning till könsstympning eller när man vet att könsstympning har skett.

För att nå upp till regeringens mål, att kvinnlig könsstympning ska upphöra och att de utsatta ska få rätt stöd, behöver socialtjänsten satsa på utbildning, riktlinjer och handlägningsrutiner. Även personal som arbetar med exempelvis skolhälsovård och ungdomsmottagning behöver rutiner för att förebygga könsstympning. I områden med många människor från berörda folkgrupper kan nätverk med invandrarföreningar, skola och öppen förskola vara en stor tillgång i arbetet. Socialstyrelsen har mer information om arbete mot kvinnlig könsstympning och material finns även översatt på flera olika språk.

I september 2013 fick Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag av regeringen att undersöka hur verksamheter och myndigheter i Sverige arbetar eller har arbetat såväl för att förebygga och förhindra könsstympning av flickor och kvinnor som att undersöka vilket stöd de som redan utsatts för könsstympning får. Uppdraget omfattar även att ta fram förslag på vägledande material på hur verksamheter och myndigheter kan arbeta för att förebygga och motverka könsstympning av flickor och kvinnor, liksom hur man kan arbeta för att hjälpa och stödja dem som redan utsatts. Både undersökning och det vägledande materialet ska ha ett tydligt barn och ungdomsperspektiv. Uppdraget ska genomföras i nära samråd med Socialstyrelsen som också fått ett regeringsuppdrag om könsstympning av flickor och kvinnor. Länsstyrelsen ska även samråda med andra relevanta myndigheter och frivilligorganisationer i genomförandet av uppdraget. Inom ramen för uppdraget ska Länsstyrelsen inhämta kunskap om hur andra länder arbetar med frågan.⁷⁶

⁷⁶ <http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/hedersfortryck/Sv/uppdrag/Pages/konsstympning.aspx> den 19 oktober 2014.

Prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Prostitution och människohandel för sexuella ändamål är en del av mäns våld mot kvinnor. Det är inte enbart ett storstadsfenomen, utan förekommer även på mindre orter i alla delar av landet. Där det finns en efterfrågan finns det tillgång.⁷⁷

1999 trädde förbudet mot köp av sexuell tjänst i kraft, vilket innebär att det är ett lagbrott att köpa sexuella tjänster. Straffskalan är böter eller fängelse i upp till ett år. Att sälja sexuella tjänster är inte straffbart.

Enligt polisen har antalet registrerade misstänkta och antalet anmälda brott mot sexköpslagen ökat alltsedan lagen trädde i kraft och gatuprostitutionen har minskat, vilket tyder på att lagen fungerar. Det är dock svårare att få en bild av den dolda inomhusprostitutionen som förekommer på bland annat restauranger, hotell, dansställen, ”massageinstitut” och genom kontakter som förmedlas via Internet. Precis vad gäller annan verksamhet går utvecklingen avseende prostitution via Internet hand i hand med den tekniska utvecklingen. Ökningen av antal personer (främst kvinnor, unga kvinnor och unga män) som erbjuder sexuella tjänster mot betalning via Internet är en företeelse som är likartad i många länder, varför man inte kan se det som en konsekvens av införandet av sexköpslagen i Sverige.

Den ökade spridningen av nakenbilder via olika forum och kontakter på Internet kan vara en inkörsport för ungdomar som senare utnyttjas i prostitution. Enligt Ungdomsstyrelsens⁷⁸ rapport ”Se mig – unga om sex och internet” (2009) är cirka 2 procent av svenska ungdomar verksamma med prostitution via nätet.

Männen som köper sexuella tjänster representerar ett tvärsnitt av Sveriges män i alla åldrar och de kommer ur alla samhällsklasser. Majoriteten är gifta eller sammanboende och har barn.

Enligt Brottsförebyggande rådets (BRÅ) rapport om prostitution och människohandel för sexuella ändamål från 2011 är även sexsäljare en heterogen grupp med vitt skilda problem och behov.

Majoriteten av alla offer för människohandel för sexuella ändamål är flickor och kvinnor. Rekryteringen sker ofta i hemlandet i miljöer som dansklubbar, restauranger och hotell. En del av offren är medvetna om att de kommer att utnyttjas i prostitution men förutsättningarna ändras ofta vid ankomsten till Sverige. Offren sätts i stor skuld till gärningsmännen, samt fräntas dokument som sina pass, vilket försvårar eller omöjliggör en eventuell hemresa. Ofta kommer flickorna och kvinnorna från länder i Östeuropa, Nigeria eller Thailand. I det sistnämnda fallet reser kvinnorna ofta till Sverige på laglig väg, i en del fall genom anknytning till svenska ”makar”.

Enligt en rapport från Polismyndigheten i Södermanlands län (2012) fanns det då inga indikationer på att gatuprostitution förekom i länet. Däremot finns tips om eventuella kontaktytor för försäljning av sexuella tjänster på restauranger, nattklubbar och hotell. Omfattningen av internetprostitutionen i länet är liksom i övriga landet mycket svår att bedöma på grund av Internets omfattning och föränderlighet.

För att kunna få mer resultat i arbetet mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål rekommenderar Polismyndigheten i Södermanland i sin rapport en kontinuerlig samverkan mellan olika myndigheter i länet, riktad informationsinhämtning inom hotell och restaurangverksamhet i länet i samverkan med länsstyrelsen och berörda kommuner, samt informationskampanjer till yrkesgrupper som kan tänkas komma i kontakt med gärningspersoner och medhjälpare i den organiserade

⁷⁷ Där inte annat anges är huvuddelen av texten i det här avsnittet hämtat från Polismyndigheten i Södermanlands rapport *Kartläggning av människohandel och prostitution i Södermanlands län* från 2012.

⁷⁸ Numera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

brottsligheten omfattande till exempel koppleriverksamhet och människohandel för sexuella ändamål. Ur kommunens perspektiv är det även viktigt att stora yrkesgrupper inom bland annat skolan, fritidsverksamheten och socialtjänsten, som kommer i kontakt med unga kvinnor och män, samt vuxna kvinnor och män, har kunskap om prostitution (säljare och köpare) och människohandel för sexuella ändamål.

Länsstyrelsen i Stockholms län har sedan flera år tillbaka i uppdrag att nationellt samordna arbetet som bedrivs av myndigheter mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Där finns mer kunskap inom området att ta del av.

KÄLLFÖRTECKNING/REFERENSER

Skriftliga källor

Arias I, Katz J, Beach S (2000): *Psychological abuse, self-esteem, and women's dating relationship outcomes – A comparison of the self-verification and self-enhancement perspectives*. Psychology of women quarterly 24.

Brottsförebyggande rådet, BRÅ (2011): *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Slutredovisning av regeringens handlingsplan, rapport 2011:18*.

Eskilstuna kommun: *Handlingsplan för folkhälsa 2012-2015*

Eskilstuna kommun: *Handlingsplan för säkerhet, trygghet och beredskap 2014-2018*

Eskilstuna kommun: *På spaning efter jämställdheten. Rapport och handlingsplan 2011-2015*

Eskilstuna kommun: *Strategi för ett interkulturellt Eskilstuna 2014-2018*

Eskilstuna kommun: *Strategisk inriktning 2012-2015*

Eskilstuna kommun: *Uppföljning av handlingsplanen Eskilstuna en FriStad för kvinnor, antagen av kommunfullmäktige 2007-11-29*.

Eskilstuna kommun: *Årsplan 2014*

Eskilstuna kommun: *Årsplan 2015*

FN: Deklarationen om avskaffandet av våld mot kvinnor (1993)

FN: Kvinnokonventionen. United Nations Convention on the Elimination of All Form och Discrimination Against Women, CEDAW. (1979)

Hirdman, Yvonne (1988): *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*, i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1988:3.

Isdal, Per (2001): *Meningen med våld*, Gothia.

Lundgren E, Heimer G, Westerstrand J & Kalliokoski AM (2001): *Slagen dam, mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*, Stockholm, Fritzes offentliga.

Lundgren, Eva (2004): *Våldets normaliseringsprocess*

Länsstyrelsen Södermanland (2005): *Förtryck och våld i hederns namn*. Sörmlandsbilder 4.

Malmö stad (2007) *Handlingsprogram för insatser vid våld mot kvinnor och barn i Malmö*. Antogs av Malmö kommunfullmäktige 2007-03-08

Malmö stad (2008): *Respektera mig! Handbok för yrkesverksamma om våldsutsatta kvinnor i missbruk*.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet (2013): *Rapport. Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*.

Polismyndigheten i Södermanland (2012): *Kartläggning av människohandel och prostitution i Södermanlands län*, rapport.

Regeringens skrivelse (Skr. 2007/08:39) *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*

Regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229): *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*

Regeringen. *Budgetproposition 2013/2014*.

Regeringskansliet (2014): *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*, Justitiedepartementets faktablad, maj 2014.

Region Gotland (2013): *OFREDAD – om våld och övergrepp mot äldre personer*.

Socialstyrelsen (2011): *Sällan sedda. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*.

Socialstyrelsen (2011b): *Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem*.

Socialstyrelsen (2011c): *Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011 – omfattning och karaktär*.

Socialstyrelsen (2011d): *Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*.

Socialstyrelsen (2013): *Ensam och utsatt. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund*.

Socialstyrelsen (2014): *Blånader och silverhår Utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor*.

Socialstyrelsen (2014b): *Vänd dem inte ryggen. Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck*.

Socialstyrelsen (2014c): *Våld i nära relationer*. SOSFS 2014:4 (M och S). Föreskrifter och allmänna råd. Socialstyrelsens författningssamling.

Statens offentliga utredningar, SOU 2012:45 (2012): *Kvinnor och barn i rättens gränsländ*

Statens offentliga utredningar, SOU 2010:84 (2010): *Hedersrelaterad problematik i skolan, en kunskaps- och forskningsöversikt*.

Statens offentliga utredningar, SOU 2014:6 (2014): *Män och jämställdhet*.

Statens offentliga utredningar, SOU 2014:49 (2014): *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag till ett effektivare arbete*.

Statens offentliga utredningar, SOU 2014:49, bilaga (2014): *Utveckla lokalsamhällets arbete mot våld i nära relationer. En vägledning för kommuner, landsting, statliga myndigheter och idéburna organisationer. Bilaga till betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer*.

Stockholms stad, Socialförvaltningen avdelningen för stadsövergripande sociala frågor (2012) *Stockholms stads program för kvinnofrid - mot våld i nära relationer 2012-2014. Beslut i kommunfullmäktige 2012-04-23.*

Sveriges kommuner och landsting (2006): *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer.*

Sveriges kommuner och landsting (2009): *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner.*

Sveriges kommuner och landsting (2009b): *CEMR (Council of European Municipalities and Regions): Den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå*

Sveriges kommuner och landsting (2011): *Våldsförebyggande arbete med män. En kunskapsöversikt.*

Sveriges kommuner och landsting (2013): *För kvinnofrid – mot våld i nära relationer. Positionspapper*

Ungdomsstyrelsen (2009): *Gift mot sin vilja*

Ungdomsstyrelsen (2009b): *Se mig – unga om sex och internet.*

Ungdomsstyrelsen (2013): *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter.* Rapport 2013:1

Ungdomsstyrelsen (2014): *Sammanfattning av rapporten Unga och våld.*

Ungdomsstyrelsen (2014b): *Grupper, maskuliniteter och våld.*

Utbildningsdepartementet (2014): Nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, Dir. 2014:25.

Elektroniska källor

Brå 1, Brottsförebyggande rådet, Officiella statistik, <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/anmalda-brott.html> hämtat 2014-03-14.

Brå 2, Brottsförebyggande rådet, Kvinnomisshandel, <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/kvinnomisshandel.html> hämtat 2014-03

Dagen <http://www.dagen.se/nyheter/malmo-stad-vard-for-konferens-om-vald-mot-hemlosa-kvinnor/>

Dina rättigheter www.dinarattigheter.se

Eskilstuna kommun: www.eskilstuna.se

FRA, European Union Agency for Fundamental rights (2014): *Violence against women: an EU-wide survey. Main results.* Belgien. [http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results](http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results.pdf) (pdf)

Länsstyrelsen Stockholms län www.lansstyrelsen.se/stockholm (prostitution och människohandel för sexuella ändamål)

Länsstyrelsen Östergötlands län www.lansstyrelsen.se/ostergotland (hedersrelaterat våld och förtryck)

Länsstyrelsen Östergötland län

<http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/HEDERSFORTRYCK/SV/Pages/default.aspx> (nationella Kompetensteamet för råd och konsultation för yrkesverksamma angående hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning) Yrkesverksamma kan ringa det nationella kompetensteamet för rådgivning och konsultation i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som man misstänker att barnet/ungdomen riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning (telefon: 010-223 57 60, bemannad måndag till fredag, kl. 09:00-16:00).

Nationellt Kunskapscentrum för Kvinnofrid vid Uppsala Universitet: www.nck.uu.se

Region Gotlands verksamhet FREDA www.gotland.se/freda

Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige (ROKS) www.roks.se

Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se

Sveriges kommuner och landsting www.skl.se

SVT Play <http://www.svtplay.se/klipp/577371/grovre-vald-mot-hemlosa-kvinnor>

Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR) www.kvinnojouren.se